

Младенов, К.: Областа Меглен в Македонија.

Библиотека — Скопје

СЛ II 108239

Милъ Младенов

238ч

ОБЛАСТЪТА
МЕГЛЕНЪ
въ
МАКЕДОНИЯ

ИСТОРИКО-ЕТНОГРАФСКИ ПРЕГЛЕДЪ
И НАРОДНОСТНИ БОРБИ

СОФИЯ, 1936

949.717 (- 21)

КИРИЛЪ МЛАДЕНОВЪ

На 10 юни 1938 г.
Бановски в. Кош
които се погуби
отъ слуганъ м.
на Кирилъ М.
тово, студентъ, б.
опиенаръ на сем
ба за славянска
политика в
сметенъ в
15. II. 1938

ОБЛАСТЪТА

МЕГЛЕНЪ

ВЪ

МАКЕДОНИЯ

ИСТОРИКО-ЕТНОГРАФСКИ ПРЕГЛЕДЪ
И НАРОДНОСТНИ БОРБИ

СОФИЯ, 1936

ПРЕДГОВОРЪ

Планинитѣ раздѣлятъ Македония на много естествени области, всѣка отъ които се отличава съ свои не само географски, но и етнографски, битови, фолклорни и говорни особености. По отдѣлното проучване на всички тия области би допринесло много за общото изучаване на Македония. За много отъ тѣхъ, обаче, се знае съвсемъ малко или сж познати само по име. Такава горе-долу е областта Мегленъ.

Съ предлагания тукъ трудъ желая отъ една страна, ако не запълня една празнина въ тоя родъ литература, поне да очертая нѣкои въпроси, върху които би могло да се напишатъ по-сериозни научни трудове, отъ друга страна — да изнеса нѣкои ценности, които се криватъ въ природата, историята, народописа, словесността на тая областъ и народностнитѣ борби, които малкото, но бурни мегленски българи водили въ защита на своето българско име и които сж скжпи не само за мегленци, но и за всѣки българинъ.

Чувствувамъ се задълженъ да благодаря за моралното съдействие на всички, които ме улесниха въ събирането на материали или ми посочиха досежна литература; благодаря и на родолюбивитѣ мегленски българи отъ родното ми с. Лѣсково, които предварително дадоха своята материална подкрепа.

София, мартъ 1936.

ЧАР. К. УНИВ. БИБЛИОТЕКА
МАКЕДОНСКИ
СКОПИЕ

К. 637/72

Областътa Мегленъ

I. ИСТОРИЯ И ЕТНОГРАФИЯ

Рѣдко сж страни така благодатни, като областта Мегленъ въ срѣдна Македония, между планинитѣ Кожухъ, Ниче и Паякъ, северно ютъ гр. Воденъ. До преди десетина години и рѣдко можете да се срещне такава етнографска, езикова и вѣрска смѣсница, каквато представляваше населението на сжщата област. Низка котловина, заградена между планинитѣ и почти недостъпна отъ други страни, освенъ презъ югонизточната врата по р. Мегленица, между склоноветѣ на пл. пл. Паякъ и Ниче, Мегленъ, следъ пославянчването на Балканския полуостровъ, е билъ постоянно поле на народностни борби и вѣрско езикови промѣни. Въ тая областъ сж намирали отражение всички вѣрски и народностни сътресения, които презъ вѣковетѣ съпжтствува-ли българското племе.

До днесъ, обаче, тоя кжтъ на Македония не е билъ предметъ на нѣкакво специално проучване отъ страна на нашъ ученъ. И за това известията за Мегленъ, или както въ повечето случаи у насъ го наричатъ Мъгленъ, сж се изчерпвали само въ нѣкои мимоходни бележки на нашия етнографъ В. Къичевъ, както чуждитѣ историци и етнографи К. Иречекъ, А. Ф. Гилфердингъ и др.

Въ 1892 г. излиза единъ трудъ на нѣмския ученъ, посетилъ професоръ, Г. Вайгандъ върху езика и права на мегленскитѣ власи; и едно кратко описание на оная частъ отъ Мегленъ, която се населява отъ власитѣ или както самиятъ Г. Вайгандъ я нарича Влахо Мегленъ.¹⁾ Нѣкой отъ впечатленията си отъ посещението на Мегленъ сжщиятъ предале и въ голѣмия си трудъ върху власитѣ въ Македония — Аромъне — 1894 г.

Въ 1889 г. славянскитѣ старинарь и фолклористъ Ст. Верковичъ въ С. Петербургъ издаде единъ трудъ съ статистически, топографски и етнографски сведения върху Македония.²⁾ Тукъ срѣщаме и едно прекрасно описание и на частъ отъ селата въ Мегленско.³⁾ Но нито трудътъ на Г.

1) Vlacho Meglen — Dr. Gustav Weigand — Leipzig 1892.

2) Топографическо-этнографски очеркъ Македонии

3) Споредъ признанието на съставителя това описание било доставено отъ единъ изъ славянскитѣ Ней отъ с. Пудичи презъ 1865 г.

Вайгандъ, нито този на Ст. Върковича могат да ни дадат една пълна представа за тая така хубава и съ славно минало и богата македонска област. Като се вземе предвид и обстоятелството, че тия две книги сж рѣдкостъ, смѣтамъ че допълвамъ една празнина въ нашето народознание съ предлагания очеркъ върху тая област съ огледъ на събитията настъпили за Македония презъ по-ново време.

Върху названието на тази област не веднажъ съмъ се спиралъ. Защото докато въ трудоветѣ на повечето наши учени е употребено название Мъгленъ, мѣстното население, както и ученитѣ В. Кънчевъ¹⁾, Г. Вайгандъ Цвийчъ²⁾ и др., които сж имали прѣки срещи съ мегленци или сж посетили областта, употребяватъ название Мегленъ. Не можемъ да знаемъ дали други сж се спирали върху етимологията на това название. Но ако приемеме, че Мъгленъ произлиза отъ старобългарската дума мъгла, би трѣбвало и мѣстното население, което си има думата мъгла (мъгливо време) да казва Мъгленъ. Това ме на кара да потърся друго нѣкакво обяснение и въ речника на голѣмия славистъ Францъ Миклошичъ (Miclosich)³⁾ намѣрихъ думата мегленъ съ значение горещо, знойно, сжщо така мегленіаинъ за означения жителъ на тая българска покрайнина. Областта наистина е една отъ найгорещитѣ въ Македония. Следователно, намъ се струва по-правдоподобно названието Мегленъ.⁴⁾ Турцитѣ бѣха преименуovali областта. Наричаха я Караджова, така както и днесъ е означавана въ нѣкои грѣцки карти. Още френскиятъ консулски представителъ въ Солунъ Кузиниери, посетилъ южна Македония презъ 1815 г., употребява названието Караджова или Караджа-оваси, което превежда на френски *Contrée noire* — Черна-страна.⁵⁾ Погрѣшно нѣкои наши учени сподѣлятъ това мнение. Най-цвѣтущата страна на Македония да носи такова злокобно име! Забравя се, че черно на турски значи кара (сага), а караджж (сагаси) значи харамийско (хайдушко). Отъ сливането на дветѣ думи караджж (сагаси) и ова (ova) — долина

¹⁾ Македония-етногр. и статистика стр. 51 сл.

²⁾ Основе за географију и геологију Македоније и старе Сърбије — Ј. Цвијић — Београд 1906.

³⁾ *Lexicon — Palaeoslovenico — graeco — latinum.*

⁴⁾ На грѣцки както, на руски гласи Мо҃гленъ (Мо҃гленъ) и Моглена.

Въ сборника на братя Миладинови п. 643 срѣщаме дума Мегленъ като име на вѣтъръ: Повѣй ми, повѣй, ветре Меглене! По море силенъ, по поле ладенъ.

⁵⁾ *Voyage, dans la Macédoine par Consinéry — Paris 1831 1. vol. p. 83.*

се е получило Караджова — Харамийска (Хайдушка) долина. Нѣщо, което е едно ценно указание за живота на населението ѝ презъ вѣкветѣ на турското владичество.

Областта Мегленъ има видъ на затворена котловина. Отъ югъ и юго-истокъ е заградена отъ пл. Ниче. Мжно проходимиятъ Сборски проходъ, който на западъ свързва Мегленъ съ Морихово отдѣля Ниче отъ пл. Кожухъ. Кожухъ загражда Мегленската котловина отъ западъ и сев.-западъ и чрезъ седловината Скриена (въ картинѣ погрѣшно Шкрена, а на грѣцки Скра) се съединява съ пл. Паякъ,¹⁾ която пѣкъ загражда котловината отъ истокъ. Всички тия планини сж покрити съ гори и пасбища. Отъ началото на месецъ май до септемврий по тѣхъ пасатъ стада отъ кози, овци, крави и коне. По върховетѣ на Ниче и Кожухъ снѣгътъ се топи едва къмъ Петровденъ, а понѣкога дочаква новъ снѣгъ. Жителитѣ на околнитѣ села лѣте отъ тукъ взиматъ снѣгъ и го продаватъ за разхлаждане на пазарищата.

Отъ изворитѣ Бещъ-бунаръ въ северната частъ на Паякъ извира малката Ошанска рѣка, която тече край самото с. Ошине, гдето върти нѣколко воденици. При мѣстността Пунте-петкаля (Петковъ мостъ) рѣката извира въ юго-истокъ и край селата Лугунци и Бериславци увеличена тече право на югъ презъ владията между Кожухъ и Паякъ. При село Нѣте се намира мочурливо мѣсто, чийто води се отичатъ въ сжщата рѣка, която вече се назовава Мегленица. Отъ Кожухъ надъ с. Тушимъ извира р. Бързей, която се влива сжщо въ Мегленица. На югъ последната пресичайки котловината прибира водитѣ още на р. Порой, която извира отъ Ниче и край с. Сборско лудо се спуща къмъ Севренското и Неорско долета. Отъ Пожарския балканъ на Ниче извиратъ рѣкитѣ Църна и Топлица. Сжшитѣ преди да се влѣятъ въ Мегленица край с. Пожарско и Тресино въртятъ много воденици и валевици. По на югъ все отъ Ниче извиратъ р. Бѣлица и р. Жегриво. Отъ планината Паякъ отъ околноститѣ на с. Лѣсково извиратъ р. Кошцутъ и Градещката рѣка. И едната и другата, лѣте преди да достигнатъ до р. Мегленица, пресъхватъ. Близу до с. Бериславци, на югъ, извира една доста многоводна рѣка, която на около стотина крачки наново се скрива подъ земята. Споредъ народното

¹⁾ За Паякъ вж. Мак. прегледъ г. 6 кн. 1 — областта Бойлия, Хр Шалдевъ.

Областта Мегленъ.

повърне сжщата рѣка наново извираше при с. Въдреще, Пазарско (Енидже-Вардарско.¹⁾)

Всички тия рѣки преди да се влѣятъ въ Мегленска, лѣте се използватъ за напояване на полето, благодарение, на което долината прилича на степиска градина. Презъ прохода между Паякъ и разклоненията на Ниче р. Мегленска минава въ Сланицата и се втича въ Пазарското езеро.

Въ подножието на Ниче при днешното с. Пожарско се намира топълъ лѣковитъ изворъ. Сега тукъ сж построени, така известитѣ, Пожарски лѣковити бани, посещавани не само отъ мегленци, а и отъ пуждаещи се отъ други области.

Цѣлата мегленска котловина е равна, широка около 4 часа и дълга около 6 часа съ повърхнина 933 км². Снѣгъ само въ рѣдки случаи или почти не пада. Сушата, която е често явление тукъ, благодарение на богатото напояване, не пречи на населението, както въ дъждовни години да бере редовно по две, а поиѣкога и три жетви. Значителни вреди донася вѣтърътъ „грива“, който често духа и кара жителитѣ на селата Нжте, Лугунци и Бериславци да прибиратъ преждевременно посѣвитѣ си.

Както К. Иречекъ, така и рускиятъ историкъ Гилфердингъ съобщаватъ, че когато презъ втората половина на X в. се е бразувало така нареченото Задално бѣлг. царство, комитѣтъ Никола Шиманъ въ 963 г. премѣстилъ своята столица отъ София (Срѣдецъ) въ тогавашния гр. Мегленъ, на чие то име се назовава днесъ областта. Наистина ютъ тукъ столицата се пренася въ Воденъ, докато се установява въ гр. Охридъ. Но гр. Мегленъ и областта му продължавали да бждатъ отъ голѣмо значение за живота на това царство. Нѣкои селищни имена каквито сж с. Цаконе, на $\frac{1}{4}$ ч. отъ градчето Сѣботско, което наномния името на славянското племе цакони, село Севрене — отъ племето северяни ни даватъ основание да предполагаеме, че тѣхнитѣ осно-

¹⁾ Около това повѣрие съществува следното предание. — Веднажъ единъ пастиръ полюбопитствувалъ да види самата дупка, гдето се втича водата, и истървалъ своята мастагарка (карликъ, тояга). Водата понесла изгърваната мастагарка. Пастирътъ много се нажалилъ, защото въ нея приелъ спестенитѣ си пари. Следъ време този сжщиятъ пастиръ се заелъ на работа на друго мѣсто, и веднажъ неговиятъ господарь го праща на воденицата при с. Въдреще. Въ жгъла на воденицата пастирътъ видѣлъ своята мастагарка. Тогава воденичарьтъ му разказалъ, че като се рахождалъ край яза видѣлъ въ водата тая мастагарка и я прибралъ. Пастирътъ го помолилъ да му я продаде, и воденичарьтъ, незнайки ценноститѣ, които се криятъ въ нея, му дава тая мастагарка. Зарадвавъ пастирътъ разказва историята съ нея. Предъ воденичаря я счупва и изсипалъ всички скрити въ нея пари. Така се обяснявало, че водата, която се изгубва близу до с. Бериславци, минава до с. Воденъ.

ватели сж славяни. Пъкъ и фактътъ, че Никола Шинманъ пренася столицата си въ Мегленъ ни увѣрява, че тукъ живѣла една здрава славянско-българска маса. За славинитѣ ни напомня и твърде разпространеното въ Мегленско цвѣте перуника, посветено на славянското божество Перунъ. Споредъ нѣкои източници, когато въ 972 г. пада подъ Византийска власть българското царство съ столица Преславъ, и почна да страдаше българската патриаршия, последната къмъ 980 г.¹⁾ за кратко време била избрала за свое седалище сжщо гр. Мегленъ. Така, че не може да има съмнение за българската принадлежност на жителитѣ на тая област презъ вѣковетѣ на Първото българско царство. При царуването на Самуила гр. Мегленъ и с. Нжте, запазено до днесъ, наредъ съ София, Скопие, Прилепъ, Охридъ, Струмица, Мелникъ, Острово и Воденъ били едни ютъ най-силнитѣ крепости, гдето били съсредоточени главнитѣ български сили. Мегленъ се е управлявалъ отъ храбрия воевода Илица. Значението си на важна крепость Мегленъ е запазилъ почти до падането на Западното българско царство. Така, следъ злополучния край на Самуиловитѣ войски при Бѣласица — ослѣбяването имъ като на стотѣ души билъ оставенъ по единъ едноокъ да ги води, изправенъ предъ тази покъртителна гледка, Самуилъ вследствие силното душевно стъресение пада въ несвѣсть и следъ нѣколко дни на 15 септемврий 1015 г., умира, една година следъ неговата смъртъ, при царуването на неговия синъ Гаврилъ въ 1015 г. Василий II (Българоубиецъ) праща войска начело съ опитнитѣ военачалници Никифоръ Ксифиасъ и Константинъ Дуогенъ, които да обсадятъ крепостта Мегленъ. Воеводата Илица заедно съ други нѣкои парекни велможи твърдо отбивали византийската обсада. Българитѣ тукъ сж се държали така храбро, щото станало нужда посрѣдъ зима да дойде самъ императорътъ Василий II (Българоубиецъ) и да ръководи обсадата. Той наредилъ да отбиятъ рѣката, която омивала стениитѣ на града и да людкачатъ самитѣ стени.²⁾ По тоя начинъ била превзета крепостта. Воеводата Илица, мегленски князь, който до последната минута се държалъ храбро, билъ плененъ. Той заедно съ другитѣ велможи както и годното за орж-

¹⁾ Вж. Ив. Сибгаровъ История на Охрид. Архиеп. т. I стр. 13.

²⁾ Това ни дава основание да търсиме гр. Мегленъ нѣкъде по брѣговетѣ на р. Мегленица. Недалечъ отъ с. Слатино, което се намира на лѣвия брѣгъ на рѣката, се издига една височина, на чийто връхъ има развалини отъ сгради, а околорѣстътъ личать основитѣ на стени. Твърде възможно е това да сж останки отъ стария гр. Мегленъ.

жне население били пратени нѣкъде въ Армения, часть, отъ която по това време била подъ византийско владичество. Презъ сжния тоя нѣкъкъ се споменава и за преселването на арменци въ Мегленско, които принесли манихейската ересь. Наскоро следъ падането на Мегленъ пада и Нжте. По такъвъ начинъ славната българска област, владѣнието на храбрия Илица, презъ 1015 г. пада подъ игото на Византия. Обаче, съ това не се е турило край на самостоятелното съществуване на българитѣ въ Мегленско. Действително до преди 1871 г., когато за първи пътъ въ книгата на руския църковенъ историкъ Евгений Ев. Голубинскій — Краткн очеркъ исторій православныхъ церквей, издадена въ Москва, бѣха обнародвани тритѣ златопечатни укази (хрисофули), нищо почти не се знаеше за сждбата на българската църква следъ падането на България подъ византийско робство, при все, че още въ 1855 год. въ единъ отъ трудоветѣ на ученитѣ Рали и Потли бѣ известена една часть отъ единия указъ. Обаче, обнародването на Голубински, а по-късно и преведени сжщитѣ укази на български отъ нашия полѣмъ книжовникъ Маринъ Дриновъ въ трудоветѣ му по Българската църковна история¹⁾, можаха да хвърлятъ обилна свѣтлина върху така значителния църковенъ въпросъ. Най-важното, което гръцкитѣ учени оспорватъ, е че Василий II (Българоубиецъ) утвърждава съ тия укази съществуването на самостоятелна Българска архиепископия съ седалище гр. Охридъ. Много неши известия сръщаме тукъ и върху Мегленъ. Още въ първия указъ ютъ 1019 г. се утвърждава за епископско седалище гр. Мегленъ, който заедно съ Просекъ²⁾, Морихово³⁾, Цетина⁴⁾, Острово⁵⁾ и Заодрия⁶⁾ да иматъ 15 кайрици (духовници) и 15 парици (църковници). Пространната Мегленска епархия говори за полѣмото значение, което се е отдавало на тоя градъ. До падането на второто Българско царство XIV в. за седалище на епархията се споменава все гр. Мегленъ. А по-късно къмъ XVIII в. това седалище се

¹⁾ Съчинения т. II. стр. 208—214.

²⁾ Днешн Демиръ капия, Гевгелийско.

³⁾ Днешно Морихово, Тиквешко.

⁴⁾ За това поселище нѣкои наши учени сж на мнение да го търсимъ негде на истокъ отъ Мегленъ. Други (вж. Новаковичъ Охр. Арх. у почетку. XI в.) опредѣлятъ негде къмъ днешния гр. Крушево, гдето има с. Сетина

⁵⁾ Днешно Острово надъ Воденъ.

⁶⁾ Неизвестно кжде. Сжщиятъ Новаковичъ предполага да е къмъ Костуръ, гдето при единъ отъ притоцитѣ на Бистрица има висъ Одра. Възможно е тоя градъ да е нѣкогашния Еордея днесъ гр. Сжботско наричанъ отъ гръцитѣ Ардеа.

споменава да се е намирало въ с. Нжте, при потурчването, на което пръв владиката приселъ другата вѣра. Кой е билъ този владика, следъ когото се слага край на съществуването на Мегленската епархия, не се знае. При все, че известниятъ Ст. Верковичъ въ увода на своята книга¹⁾ да го нарича Иларионъ. Защото известенъ е другъ Иларионъ, провъзгласенъ отъ нашата църква за светия — св. Иларионъ Мегленски, известенъ съ своя богоугоденъ животъ и деенъ борець срещу богомилската ересъ въ Мегленско. Също така неизвестни сж причинитѣ за пренасянето на епархийското седалище отъ гр. Мегленъ въ Нжте. Вѣроятно, при нахлуването на турцитѣ презъ XIV в., владиката се е отдръпналъ по на северъ въ Нжте, гдето се е намиралъ и на по-запазено мѣсто. Отъ владикитѣ въ Мегленската епархия известенъ е освенъ Иларионъ Мегленски, още Нифонъ епископъ презъ XIV в. А въ едно отъ писмата на Охридския архиепископъ Хоматрианъ до епископа въ Корфу отъ началото на XIII в., обнародвани отъ нашия професоръ по история д-ръ П. Никовъ²⁾ се споменава за цѣлкой светейши и много мъдъръ Мегленски епископъ (ὁ ἱερότατος ἐπίσκοπος Μεγλέμου)

И така, както въ политическия и държавенъ животъ на България, така и въ живота на българската църква, Мегленската област винаги е играла важна роля.

Когато презъ XII в. вербѣлъ приселницитѣ арменци и печенегѣ, последнитѣ заселени тукъ къмъ края на XI в.³⁾, се разпространило богомилството, така, че Мегленъ станалъ главно сръдище на това еретическо учение, споменатиятъ светия иларионъ Мегленски повежда една дейна борба срещу богомилитѣ и когато въ 1156 г. Византийскиятъ императоръ Мануилъ издалъ указъ за преследване на еретицитѣ, Иларионъ Мегленски съвършено очисти областта отъ поклонницитѣ на богомилството. Много отъ тѣхъ св. Иларионъ, който се е отличавалъ съ рѣдка убедителна проповѣдь, можалъ да възвърне въ лоното на православието. Св. Иларионъ починалъ въ 1160 год.⁴⁾ Но Изглежда името му било много известно. Защото следъ като българското царство нацело си възвръща свободата, при братията Петъръ и Асенъ, Калоянъ презъ 1203 г. когато завладява

1) Топогр. етногр. очеркъ Мак. 1889.

2) Вж. Приносъ къмъ бълг. история — сп. на Бълг. акад. на наукитѣ кн. 20. и отд. отпечатъкъ стр. 52 писмо № 2.

3) Иричекъ — Печенегѣ стр. 13.

4) Сега въ Мегленско има църквице Св. Иларионъ (Рионъ) при с. Бавово. ↵

Македония, споредъ житието на Св. Илариона Мегленски, написано отъ българския патриархъ Евтимий Търновски презъ втората половина на XIV в., същиятъ Калоянъ пожелава да се поклони на проба на Св. Илариона. Но-късно мощитѣ на светията били пренесени въ Търново и положени въ църквата „Св. 40 мъченици“. Съ това се заякчавали духовнитѣ връзки не само между България и Мегленско, но и цѣла Македония.

Презъ XIV в. къмъ 1382 г. когато пада гр. Воденъ¹⁾, вѣроятно и Мегленъ пада подъ турска власт. А идването на турцитѣ става причина за нови етнографски и вѣрски промѣни. Освенъ арменци и печенегѣ, споредъ Г. Вайгандъ презъ XIII в. въ Мегленско били заселени и власи, които до днесъ сж оцѣлѣли и представляватъ вториятъ по численостъ етнически сборъ. Неизвестно точно кога къмъ това разнородно множество се присъединяватъ и турци въ с. Драгоманци, а презъ XVI в. юруци въ така нареченитѣ Юручки мачи, близу до Сжботско. Отъ времето когато се е появила тая грабителска орда отъ юруци, а споредъ други автори още презъ XV в. когато царувалъ Султанъ Селимъ I се започнало пасивно да бждатъ потурчвани българитѣ християни. Всички въпроси свързани съ това потурчване сж не твърде изяснени. Не се знае дали това е станало на веднажъ или на етапи. Най-после съществуватъ съмнения дори дали доброволно българитѣ не приели исляма. Поне за Мегленскитѣ мохамедани по за предпочитане е предположението тѣхното потурчване да е следствие на единъ продължителенъ процесъ. Имаме положителни сведения, че потурчването на Нжте станало въ XVIII в. Християнскитѣ обичаи у нжтенци сж повече запазени отъ колкото у жителитѣ на мохамеданскитѣ села Продрумъ и Новоселци въ подпожието на пл. Паякъ; а у последнитѣ тия обичаи сж повече запазени отколко у онѣзи българи мохамедани, които живѣятъ въ по-вътрешнитѣ села. Така въ Нжте има дори имена като Асанъ Поповъ, а въ землището на с. Новосечци, Продрумъ и Гостолубе има християнски наименования на мѣстности като Светиминъ(а), Свети Тодоръ, Поповъ ридъ и др.

Така, че ако потурчването е започнало отъ времето на юручкитѣ нападения или XV и XVI в. в., то сигурно е продължило до XVIII в. или около 250 години. Богомилското влияние, постояннитѣ заплахи и ограничения отправяни и налагани на Охридската българска архиепископия отъ стра-

1) Гр. Воденъ — Мак. прег. год. I кн. 2.

на на гръцката патриаршия, особено измъстването на българската служба въ църквите благоприятствували процеса на потурчването. Съ заклашането вървата си ще промъжнимъ, но езика и народността си ще запазимъ, мегленци преминавали въ мохамеданската въра. Последниятъ етапъ на тоя процесъ е потурчването на Нжте къмъ 1760—1770 г.¹⁾ Така до втората половина на XVIII в. повечето отъ жителитъ на Мегленъ въ това число и всички небългарски етнически утайки, вече претопени, приели исляма, като запазили освенъ българския си езикъ и много християнски обичаи. Отъ власитъ, които заематъ северната планинска часть на областта, бидейки на по-невидно мѣсто, само жителитъ на Нжте, както се каза, сж се потурчили. Това сж и единственитъ на Балканския п-овъ власи мохамедани. Ония отъ българитъ, които не искали да мѣнятъ вървата си, се оттеглили въ околоръста, а други въ затаенитъ планински кжтове основали съвсемъ нови селища, каквито сж селата Лѣсково, Сборско, Тушимъ, Саракиново и др. Така се обясняватъ и нѣкои родови имена, които се срецатъ въ две различни села. Името Бучковци се среца и въ с. Лѣсково и въ с. Тушимъ, Зайковци имае и въ Лѣсково и въ Сборско и др. и. Нѣкои семейства дори забѣгнали по други страни въ Македония. Така споредъ известния нашъ етнографъ В. Кънчевъ при потурчването на Нжте единъ грънчаръ на име Доре забѣгналъ съ сестра си въ гр. Ресенъ. Тукъ се е оженилъ и добилъ двама сина Наумъ и Иоанъ. Отъ Наумъ сж днешниятъ виденъ родъ Доревци, а отъ Иоана Лянчевци отъ гдето водятъ своето потекло и голѣмиятъ български държавенъ мжжъ покойникътъ Андрей Лянчевъ.

Много често се е случвало и семейства отъ различни

¹⁾ Около потурчването на Нжте съществува следното предание: — На денут на Великдин владиката ка литургисал ву цржвата; не знам защо, ка си биле лъ(л)гу на цржкви, биле заградени ут турчки аскер. Владиката пуцил да му чинжт абер на бимбашиата, да и уставе да си г дусвжршжт литургията. Пуцила црква и владиката излизел надвур; ама намѣсту да му каже на силѣаниту „Ристос анесте“ какту е адѣгут да сж вѣле прис тѣа дни, он му ричѣл: „силѣам альѣким!“ Силѣаниту, заплашѣни ут по наприг, а сега насжрчѣни ут владиката, удгувурѣле заину су аскерут: „альѣким силѣам“ — „Е братѣ, рекжл владиката, кѣе ки ви биде по-арну: турци да сж чините и да си и имате и жените и дѣцата и сжту иманѣ или да устаните каури, а пжк да вж искѣлѣат? Мѣне ажу мж питате, ѣас ви давам ум да гу направите пржвнута нещу и ѣас сам сжм су вас“. Силѣаниту пристанѣле пу владиката — нѣгу сега гу направиле пѣша — и из да чѣкат пѣвике сж путурчѣле, а тѣа, шо ниикѣале да гу направжт соа нещцу- сж разбѣгале пу друзите ристѣнски села. (Сб. Н. У. кн. III 1890 г. ттр. 198, записалъ И. Ц-евъ.)

села да заживѣватъ заедно. Допѣкжде това идва да обясни ония дрязги между известни родове въ едно и сжщо село. Такива дрязги най-ясно проличаватъ при нѣкакви общоселски събрания. Преселническитъ движения въ Мегленско продължавали и презъ цѣлия XIX в. Много отъ християнитъ било като ратаи (измежари), било като чифликчийски работници се заселватъ въ турскитъ села. По тоя начинъ се създаватъ смѣсено българо-мохамедански и християнски села. Презъ XIX в. власитъ или аромънитъ отъ околноститъ на пл. Пиндъ се виждатъ стѣснени въ своето отечество, главно отъ производитъ на Янинския Али паша, и се отдрѣпватъ по-навжтре въ Македония. Отъ втората половина на миналия вѣкъ отначало като скитници съ своитъ стада, а после и като заселнали жителитъ се заселватъ такива власи въ Мегленско въ селата Голѣма и Малка Ливада.

И така до последната война въ областта Мегленъ живѣятъ българи мохамедани, българи християни, власи християни, власи мохамедани, власи пришелци отъ околноститъ на Пиндъ и турци.

Новата въра, преплитането на нѣколко етнически наслоения и качеството на владствуващъ етнически елементъ сж се отразили въ българина мохамеданинъ. Той има следния видъ: ръстъ срѣденъ, нѣкога наклоненъ къмъ високъ, чело силеснато, тжнъ носъ. Той не е много трудолюбивъ (обикновено работи до обѣдъ), твърде нестеливъ и невзискателенъ въ живота си. Българинътъ християнинъ, върху когото се е отразило героичното минало на Мегленъ и страданията на християнското население, има срѣденъ ръстъ, право чело, правиленъ носъ, малко изпъкнали скули, глава силесната въ тѣла. Населявайки главно планинската часть на областта, мегленскитъ българинъ е много трудолюбивъ, нестеливъ, издръжливъ и лесно пригодливъ къмъ нови условия на животъ. Той е гостолобивъ често разговорливъ и внимателенъ къмъ чужденцитъ. Къмъ общественитъ начинания е отзивчивъ. Много е въздържанъ. Кръчмитъ въ мегленскитъ села сж рѣдкость. Обича приятелитъ си и често е готовъ на самопожертвования за тѣхъ. Жената работи наредъ съ мжжа.¹⁾

¹⁾ Въ гр. Ст.-Загора живѣятъ около 40 семейства отъ Мегленско предимно отъ с. с. Тушимъ и Сборско. Всредъ тѣхъ сж запазени много битови черти на мегленеца. Езикътъ е запазенъ съ слаби примѣси на книжовния български езикъ. Обикновено е да се чуватъ по улицитъ на квартала разговори като: „био, на лѣйзту и са върнао“. Ву Сборску имама ъвци и крави“ или „Гьорге, не ти трѣбе магарту, дай гу да ѡдме за малце дрѣвца“.

дървета: смокини, калинки (нарове), оръхи, ябълки, круши, сирки, дюли, мушмули и копривки. Лозята сж по-рѣдко. Но затова по всѣко дърво се извива лоза (асма), която дава изобилно грозде. Къмъ с. Ошице на Паякъ и с. Тресино и Пожарско на Ниче има гори отъ кестеневи дървета. Много черничеви градини даватъ листа за изхранване на буби. Отъ плодоветъ на черницата (църнички) населението си приготвя пекмезъ. Има четири времена презъ годината, когато мегленецътъ взима доходъ отъ своя трудъ: рано на пролѣтъ продава пашкули (кожурци), презъ лѣтото — лѣтна вършитба, есенъ — есенна вършитба и въ началото на зимата продава червенъ пиперъ, който се разнася далечъ изъ държавитъ.

Планицитъ зиме откарватъ стадата си на кжшма въ низината и подножията на планинитъ, които сж покрити съ вѣчно-зелени дървесини греушъ, смрека, макъзна, зеленика (чемширъ) и парнаръ. Власитъ отъ Гол. и М. Ливади откарватъ своитъ стада къмъ Халкедическия полуостровъ.

Презъ годинитъ следъ потурчиването на мегленскитъ българи и власи, повечето отъ тѣхъ, които неприятели мохамеданската вѣра, поради постояннитъ нападения, на арнаути и турски разбойници, били принудени да продадатъ имотитъ си и по тоя начинъ преминатъ подъ закрилата на нѣкой силенъ бегъ.¹⁾ Къмъ началото на втората половина на миналия вѣкъ започна откупването на тия села отъ самитъ селяни. И въ началото на настоящия вѣкъ само влашкитъ села бѣха собственост на турскитъ чифликчии — бегове. Откупването ставаше въ пари съ съгласието на бега и на централната власт. Така, че още преди отстъпването на Турция отъ Македония (1912 г.) мегленскитъ българи чрезъ тапни (потариални актове) бѣха узаконени собственици на своитъ имоти.

Следъ преселването на мегленскитъ българи съгласно уговорката за така нареченото „доброволно изселване“, онѣзи, които изказаха желание да имъ се заплатятъ имотитъ, гръцката държава въ съгласие съ България ги оцени и заплати въ облигации. Не заплатени останаха само църковно-училищнитъ имоти.

¹⁾ Село Лѣсково било продадено защото селянитъ нѣмали пари да откупятъ отъ затвора трима тѣхни съселяни. Когато се продало с. Г. Родиво, бегътъ вмѣсто да даде пари, устроилъ едно богато угощение на селянитъ. Единъ само селянинъ не ялъ и съ полученитъ пари си купилъ ножъ. Презъ 1909 г. ножътъ се пазѣше отъ неговитъ внуци. с. Пожарско не било продадено благодарение на нѣкой хайта попъ, който напилъ селянитъ и имъ отиралъ документитъ.

Трудно бѣ по време на турското владичество въ Македония да се състави една точна статистика на населението. Числото на мегленското население по народностъ, различно се опредѣля. Статистиката на В. Къпчевъ отъ 1900 г. опредѣля за Мегленската областъ 11,988 българи, 20,525 бълг.-мохамедани, 12,170 власи, 1,450 турци или всичко 46,133 души. Проф. Йорданъ Ивановъ въ книгата си — Българитъ въ Македония, като изхожда отъ статистикитъ направени по порѣка на Екзархията презъ 1909 г. за Сжботска кааза опредѣля едно население отъ 32,060 души. Една отъ причинитъ да нѣма една по-пълна и точна статистика на населението въ Мегленската областъ е и тая, че административната кааза никога не се е съвпадала съ географската областъ. Така до преди 1906 г. тая областъ бѣ разпредѣлена между Ениджевардарската, Воденската и Гевгелийската каази. Следъ тая дата (м. юлий 1906 г.) частитъ отъ Ениджевардарска и Воденска каази се обособиха въ нова кааза съ околийско (казалийско) срѣдище гр. Сжботско. Така образуваната нова околия бѣ наречена Караджа-Абатска кааза. Само влашкитъ села, с. Лѣсково и с. Тушимъ останаха пакъ въ Гевгелийската кааза. Така, че ако вземемъ за най-точна и вѣрна статистиката на Екзархията трѣбва да прибавимъ и броя на населението отъ влашкитъ села съ Лѣсково и Тушимъ. Или споредъ последната статистика въ Мегленско има:

българи мохамедани	21,832 души
българи християни	11,875 „
власи християни	9,370 „
Власи мохамедани	3,600 „
турци	2,048 „
всичко	48,725 души

Тия сведения сж събирани направо отъ самото население, а не по нафюзитъ, както другитъ статистики:

Мегленските власи сж оцѣлѣли като самостоятеленъ етнически сборъ и се отличаватъ отъ останалитѣ власи въ Македония. Както казахъ, тѣхното появяване въ областта се опредѣля къмъ XIII в. Това е най-вѣроятнo, защото Нжте, най-голтмото влашко поселище, до XI в. се спомена като българска крепостъ. Сжщо много тѣхни селища пжкъ и мѣстности носятъ славянски имена (Меръ, Балта (блато), Мари, Скржжа ди лега). Въ по-ново време, вече, българското влияние дълбоко бѣ пропикнало всрѣдъ тѣхъ. По битъ и обичай те се отличаватъ едни отъ други. Толкова повече, че и сватосвания между власи и българи често ставатъ. Говорътъ имъ е размѣсенъ съ български думи. Тия влияния сж се отразили както върху физическия, така и върху нравствения типъ на мегленския влахъ. Той има високъ ръстъ, остъръ носъ, живъ погледъ. Женитѣ сж красиви и привлекателни. Мжжътъ е често надмененъ, трудолюбивъ, но склоненъ къмъ излишества. И мжжътъ и жената сж много изискателни къмъ своята външность.

Власитѣ отъ с. Голѣма Ливада и с. Малка Ливада се отличаватъ отъ своитѣ събрата както по начинъ на живѣене, така и по нравъ. Ливадскиятъ влахъ е снажестъ съ широко чело, сиви очи и остъръ носъ. Занимава се само съ скотовѣдство (овци, кози, коне и свини). Обича излишества, държи се горделиво дори враждебно къмъ не своитѣ. Обича да се хвали. Непроумява живота на земеделеца. Къмъ ласкателитѣ си е много щедъръ.

Тоя сборъ отъ етнически отломки живѣе въ всичко 54 села¹⁾ съ срѣдище градчето Сжботско. Отъ тия села чисто български християнски сж: Лѣсково, Тушимъ, Саракиново, Долно Родиво, Горно Родиво, Пожарско, Сборско, Тудорче, Баово, Поченъ, Вълчице, Цаконе, Луковецъ и Изворъ. Въ нѣкои стари описания се споменава и Попово село, близу до Тудорче. Днесъ отъ него е запазена само църквата. Жителитѣ му около 8 семейства сж разирѣснати изъ другитѣ мегленски села.

Смѣсено българо-мохамедански и християнски села сж: Фуцане, Габровци, Кожушне, Кармадово, Страйце, Слатино, Севрене, Ружено, Капиняне, Църнешево, Пребждеце, Струпино, Тресино, Костурино, гр. Сжботско, Поляне, Бизово и Кронцелово. Само въ селата Страйце и Тресино преобладаватъ християнитѣ, а въ селата Струпино и Кронцелово сж по равно християни и мохамедани. Чисто мохамедански сж

¹⁾ Презъ 1924 г. бѣ направено и гръцкото бѣжанско село Неазио.

селата: Кара-дере, Рудино, Тръстеликъ, Манастиръ, Райн-славци, Ниворгъ (въ картитѣ погрѣшно Неохоръ), Продрумъ, Новоселци и Гостолубе. Въ всички тия села се говори български.

Турски села сж: Бижо-махле, Турлинъ-махле и Ени-махле. Това сж близки една до друга махали наричани съ общо име Юруцитѣ. Турско е и с. Драгоманци.

Влашки села сж: Хума (днесъ въ границитѣ на Югославската държава), Люмица, Куна, Лугунци (Лундзи), Ошине, Бериславци, Голѣма Ливада и Малка Ливада. Последнитѣ две села възникнаха презъ първитѣ 20 години на настоящия вѣкъ. Днесъ с. Голѣма Ливада има видъ на малко градче.

Въ 4 мегленски селища презъ седмицата става пазаръ: понеделникъ въ с. Фуцане, вторникъ въ с. Капиняне, срѣда въ с. Гол. Ливада, сжбота въ гр. Сжботско. Селата по полето и подножията на планинитѣ сж чисто мохамедански и смѣсени. Тѣзи по склоноветѣ и високо по планинитѣ сж чисто български християнски. Власитѣ заематъ северната част на областта. На 1/2 частъ северо-западно отъ с. Ошине се намира манастиръ св. Арх. Михаилъ, на предѣла между Кожухъ и Паякъ. Скорелъ народни податки основатели на манастира сж нѣколко монаси, които напуснали Нжте при потурчването му. До преди последната война при тоя манастиръ имаше по една стая за гоститѣ отъ всѣко село (стая на лѣсковци, стая на тушимци и т. п.). Кжщитѣ на селата сж едноетажни и двуетажни, слепени една до друга. Въ нѣкои села (Лѣсково, Тушимъ, Ошине, Бериславци, Лугунци и църквата на с. Страйце) сж покрити съ плочи. Дворищата сж широки и оградени съ зидове.

Поминикътъ на полскитѣ села е главно земедѣлие. Планинитѣ се занимаватъ съ земедѣлие, скотовѣдство, дърварство, кимурджийство и запаятчийство. Много отъ тѣхъ преди последната война отиваха и на гурбетъ въ Света-гора и Америка. Зиме планинитѣ често се занимаватъ съ ловъ на зайци, конади (златки), лисици и диви свини. Любимо занимание за младежитѣ е ловенето на птици съ примки отъ конски косми.

Произведенията на планинѣца сж предметъ на жива търговия между него и жителитѣ въ полето.

Погледнато, отъ коя да е отъ височинитѣ на Паякъ, Ниче или Кожухъ, мегленското поле прилича на голѣма градина съ царевичи, жито, просо, памукъ, сусамъ, бостани, пеперница и оризица, проширена и отъ много рѣки и потоци. По краищата на всѣка нива се виждатъ плодоносни

	Село	българи	българи мохамед.	власи	турци	Всичко
1	Фущане	80	2186	—	—	2266
2	Тръстеникъ	—	1138	—	—	1138
3	Раниславци	—	128	—	—	128
4	Габровци	226	614	—	—	840
5	Карадере	—	178	—	—	178
6	Кожушне	174	966	—	—	1140
7	Карладово	100	700	—	—	800
8	Новоселци	—	396	—	—	396
9	Страйще	288	158	—	—	446
10	Продрумъ	—	364	—	—	364
11	Гостолубе	—	1440	—	—	1440
12	Слатино	42	980	—	—	1022
13	Севрене	130	1218	—	—	1348
14	Ружено	222	236	—	—	458
15	Капиняне	178	1450	—	—	1628
16	Изворъ	30	—	—	—	30
17	Тудорче	398	—	—	—	398
18	Вълчище	122	—	—	—	122
19	Манастиръ	—	472	—	—	472
20	Сборско	930	—	—	—	930
21	Църнешёво	214	740	—	—	954
22	Баово	1008	—	—	—	1008
23	Пребждеще	352	1216	—	—	1568
24	Струпино	280	300	—	—	580
25	Пожарско	2080	—	—	—	2080
26	Тресино	450	250	—	—	700
27	Сжботско	400	850	—	—	1250
28	Костурино	268	966	—	—	1534
29	Рудино	—	542	—	—	542
30	Драгоманци	—	1260	—	—	1260
31	Поляни	94	1130	—	—	1224
32	Бизово	120	750	—	—	870
33	Д. Родиво	350	—	—	—	350
34	Г. Родиво	120	—	—	—	120

	Село	българи	българи мохамеданк	власи	турци	Всичко
35	Саракиново	730	—	—	—	730
36	Кроцелово	275	280	—	—	555
37	Почепъ	230	—	—	—	230
38	Цаконе	274	—	—	—	274
39	Юрукъ махле	—	—	—	—	—
40	Ени-махле	—	—	—	972	972
41	Бижо-махле	—	—	—	130	130
42	Хума	—	—	—	946	946
43	Люмница	—	—	490	—	490
44	Купа	—	—	2630	—	2630
45	Лугунци	—	—	500	—	500
46	Ошине	—	—	720	—	720
47	Тушимъ	—	—	1500	—	1500
48	Нжте	1150	—	—	—	1150
49	Лѣсково	50	—	3600	—	3650
50	Бериславци	540	—	—	—	540
51	Г. Ливада	—	—	280	—	280
52	М. Ливада	—	—	3000	—	3000
53	Ниворгъ	—	—	250	—	250
54	Луковецъ	—	674	—	—	674
	Всичко	11875	21832	12970	2048	48725

Едно население живуе въ:

смѣсено бълг. христ. и мох. 18 села
 български християнски 14 " "
 влашки християнски 8 " "
 български мохамедански 9 " "
 турски 4 " "
 влашки мохамедански 1 " "

всичко 54 села

През време на общоевропейската война и следъ нея между годинитѣ 1923—26 станаха значителни промѣни въ етнографията на областта Мегленъ. Българитѣ въ тая областъ сподѣляха общата съдба на българитѣ въ Македония подѣ робството на Гърция. До 1913 год. населението на Мегленъ, чувствувайки се българско, подържаше свои български училища и църкви. Следъ 1913 г., когато надъ южна Македония се провъзгласи гръцкото владичество, българското население както въ цяла Македония, и въ Мегленско бѣ подхвърляно на най-лоши преследвания. Общоевропейската война не можа да облекчи положението на македонския българиянъ подѣ гръцка власть. Неможейки да понасятъ гръцкия гнетъ, часть отъ мегленскитѣ българи се преселиха въ България по силата на една уговорка (конвенция) за доброволно изселване и размѣняване на етническитѣ малцинства между България и Гърция.¹⁾ Селата Сборско и Тушимъ още презъ войната бѣха разрушени и жителитѣ имъ разпрѣснати. Следъ приключване на войната само часть отъ тѣхъ се завърнаха по роднитѣ си мѣста.

Часть отъ власитѣ, водими отъ своята езикова принадлежностъ и подканвани отъ ромънски деятели се преселватъ въ Ромъния, главно въ областта Добруджа.

Всички мохамедани българи, турци и власи, водими само отъ своята вѣрска принадлежностъ и по силата на настаналитѣ за тѣхъ политически условия, следъ погрома на Гърция въ Мала-Азия (1923 г.) бидоха принудени да се преселятъ въ Турция. Споредъ податки взети отъ турското представителство по печата въ България, изселитѣ се презъ 1924 и 1925 г. мохамедани ютъ Мегленско сж заселени въ околноститѣ на градоветѣ Анталия и Аспарта (Спарта) въ областта на южния Анадолъ.

Следната таблица представява преселницитѣ отъ Мегленско въ новитѣ имъ мѣстожителства въ България и Ромъния.

¹⁾ Тая конвенция бѣ предвидена още въ договора подписанъ въ Ньонъ 1919 г. чл. 56 ал. II.

Преселване на българитѣ

Отъ кое село	семејства	година на преселването	Сегашно мѣстожителство
Лѣсково	100	1924/25	гр. Ямболъ (35), гр. Тополовградъ (35), с. Гол. Манастиръ (15), София (8), гр. Петричъ (4), с. Мал. Манастиръ (3).
Тушимъ	100	1916	гр. Стара-Загора (30), гр. Г. Джумая (30), Асеновградъ (10), гр. Гевгели (30).
Сборско	200	1916	гр. Стара-Загора (6), гр. Ломъ (4), гр. Петричъ (4), Св. Врачко (6), Тиквешко, Югославско (180).
Пожарско	15	1924	гр. Варна (8), Ст. Звгора (1), София (6).
Саракиново	30	1923	Горни-Лозенецъ, Софийско (18), с. Долни-Водень (10), гр. Св. Врачъ (1) гр. Шуменъ (1)

Преселване на власитѣ

Люмница	90	1925	Добруджанско, с. Сребрино, с. Аськьой, с. Кжди-кьой, с. Кочина, с. Валошница.
Ошине	85	"	Добруджанско, с. Кочина, с. Айдуку и гр. Букурещъ.
Бериславци	8	"	Добруджанско, с. Сансалай.
Лугунци	70	"	" с. Капакли.
Купа	8	"	" с. Казмиръ.
Г. Ливада	100	"	" с. Арабаджиларъ, с. Аськьой.

И така отъ старитѣ жители на областта Мегленъ оставатъ само българи 9,425 души и власи 6,472 души. Изселитѣ се сж замѣстени съ гръцки бѣжанци отъ Мала-Азия, Понть и Источна Тракия.

На историята сякашъ прави удоволствие да си играе съ човѣшкитѣ родове, безъ да се трогва ютъ жертвитѣ на тая нейша игра. Върѣшки тия промѣни, обаче, отъ първитѣ

вѣкове на появяването на българитѣ на Балканския полуостровъ, областта Мегленъ исторически, етнографски и географски винаги е представлявала една българска македонска покрайнина.

II. ЕЗИКЪ И НАРОДНИ ОБИЧАИ

Официалниятъ говоримъ езикъ въ Мегленско или езикътъ, който се знае отъ всички мѣстни жители е българскиятъ. Власитѣ си служатъ съ размѣсенъ съ български думи влашки езикъ. Различенъ диалектъ отъ него представява езикътъ на власитѣ въ с. с. Голѣма и Малка Ливади. До преди десетина години турскиятъ езикъ се употребяваше само отъ жителитѣ на четиритѣ турски села Бижо-махле, Ени-махле, Турлинъ-махле (Юруцитѣ) и Драгоманици. Още въ първитѣ години когато се развива науката за славянскитѣ езици се знае, че наредъ съ Прилепско, Тиквешко, Воденско и въ Мегленско се говори български¹⁾. Така както се забелязва и отъ френски учени, че езикътъ на населението на Мегленско е български²⁾.

До днесъ, обаче, тоя езикъ като едно българско наречие не е билъ разглежданъ при все, че както всички наречия въ западнобългарската говорна област, дава богатъ материалъ за филологически изследвания. Преди нѣколко години измѣзе единъ обширенъ трудъ отъ нашия професоръ по славянска филология г. Ст. Романски върху така наречения отъ него — долноварварски говоръ³⁾, на областитѣ около Гевгели, Гумендже и Воденъ. Въроятно по нѣмане народни материали, за езика на мегленскитѣ българи почти нищо не се споменава. Записанитѣ отъ мене надъ 60 народни пѣсни и открития недавна ръкописенъ гръцко-български речникъ, написанъ съ гръцки букви на наречието на мегленскитѣ българи отъ с. Лѣсково; вървамъ при едно специално изследване ще запълнятъ тая празнина въ нашето езикознание.

Тукъ като изтъквамъ нѣкои по-очевидни лексикални и фонетически особености въ езика на мегленскитѣ българи, предавамъ само нѣкои народни пѣсни и обичаи, които и до днесъ, при все че Македония е подхвърлена на чужди на българщината влияния, сж запазени верѣдъ българитѣ въ този край. Тия, именно, народни пѣсни и обичаи, които на-

¹⁾ Това се съобщава още отъ знаменития славистъ Павелъ Йозевъ Шифарикъ, роденъ 1795 г.

²⁾ Вж. Voyage dans la Macédoine par Cousinéry — Paris 1831 1 vol.

³⁾ Вж. мак. пр. г. В. кн. I.

редъ съ езика, сж не само най-сжщественитѣ и убедителенъ признакъ на българщината, но държатъ бодъръ духа на мѣстното население, и будятъ приятни спомени на юния, които сж далечъ отъ родината си.

Отличителни белези на езика на мегленскитѣ българи сж: на първо мѣсто, всѣко не ударяно о изглася като у; гласнитѣ е, и, а, когато думата се членува се изпусчатъ (мѣле — мѣлту, кубили, кубилте, крава — крав'та). Изгубенъ е значението за срѣденъ родъ, като се казва: во чувѣкутъ, по дѣкѣту, ва жѣн'та. Членътъ за мъжки родъ ѣт изглася ут: чувѣкут, вѣдут, вѣрут. Падежни форми нѣма: имаме чувѣкут ъде, ричѣ на чувѣкут, гу видѣ чувѣкут, гдав'та на чувѣкут. За глагола въ единствено число минало несвършено време ще спомена само, че и за тритѣ лица се казва: аз, ти, он бише, яз, ти, он вѣлише и т. н.

Трѣбва при това да се забези, че въ различни села не еднакво се очленява една гласна, съгласна или се изговаря една сричка. Сжщо и примѣтанята въ всички села не еднакво явление сж (слѣнце въ Лѣсково, слѣонце въ Тушимъ; дрѣву въ Лѣск., дърву въ Страйце; кѣлку въ Лѣск., кѣужу въ Саракиново и др. подобни). Що се отнася до влиянието на турското и гръцко робство върху езика, трѣбва да се спомене, че сравнително нѣкои области особено въ източна Македония, езикътъ на мегленскитѣ българи е твърде чистъ отъ турски и гръцки думи.

Но най-ясно ще проличатъ особеноститѣ на тоя езикъ отъ пѣснитѣ, които твърде много говорятъ и за поетически дърби на мегленеца, главно мегленската жена. Всѣка пѣсенъ си има свое време на пѣне и е свързана съ нѣкакъвъ обичай или нѣкаква работа.

Въ време на веселби и хора се пѣятъ тия пѣсни:

1. Разпиталъ се луду младу

Разпиталъ се луду младу
Низъ Солунскитѣ сукаци,
Край чифутскитѣ дукянье.
Бѣли рѣци на ѣлику,
Ни купуве, ни трѣгуве.
Загледа гу мала мома —
Утъ високу, утъ широку,
Утъ високитѣ диванье.
Мома веле и гуворе:
Варай луду, лудо младу;
Ти си шетиниъ низъ сукаци.

Ни купувнишъ, ни тръгувишъ.
 Лудо веле и гуворе:
 Варай моме, малуй моме,
 Мома, паламъ спроти мене,
 Спроти мойта тенка лика,
 Спроти мойта тежка кука:
 Широка, шириметка,
 Причиклива, привудлива.
 Спроти мойта мила майка,
 Варай луду, луду младу,
 Я ме мене, спроти тебе:
 Идна лика, идна трупа,
 Шириметна, широка;
 Причливива, привудлива,
 Спроти твойта мила майка,
 Спроти твойту милну татку.

(Отъ с. Лѣсково)

2. Бѣла Неда

Бѣла Неда утъ лѣзе иде:
 Тенка бѣла приминета
 Су кушуля будименка
 Връзъ кушуля бѣла сая
 Навръзъ сая цървенихъ пригачъ
 Връзъ пригачуть сърма куланъ
 Връзъ куланугъ сребру нафти.

(Отъ с. Лѣсково)

3. Дивойче тенку високу

Дивойче тенку високу,
 Дивойче бѣло цървено,
 Шо си рану пудравила,
 За вода да одишъ
 Утъ тия чешми далокн,
 Утъ тия води студени,
 Пирналъ си фесе на оку,
 Нависилъ пискюль на фесе.
 Пудай си моме стомнитъ
 Да ти улекнатъ ржцитъ
 Да ти пучине снагата.
 Тегли си, лудо, пу пжтутъ.
 Колку ти теже уруж'та
 Толку ми теже стомната.

(Отъ с. Лѣсково)

4. Вангелице моме (смѣшна)

Вангелице моме,
 Шо си толкузъ люта,
 Люта налютена,
 Вредна, навредена?
 Дали глава те боле,
 Или полувинка?
 Ни глава ме боле,
 Ниту полувинка.
 Туку ми е мѣжа,
 Оти ма дадея,
 На малечку момче
 То цо не гу сакамъ.
 Ву киралутъ влевамъ,
 И онъ пу менъ иде,
 И онъ пу менъ иде,
 И доду¹⁾ ми вике.
 И доду ми вике,
 И пану ми сакъ,
 Не съмъ ти бре дода,
 Туку ти съмъ жена.
 Туку ти съмъ жена,
 Жельки да т'удавать.

(Отъ Лѣсково)

5. Стойна стои на високу

Стойна стоѣ на високу,
 Дека стоѣ сооине грѣе,
 Декъ сбурове бисеръ блюве,
 Емъ ву вода са углидуве
 И си веле и гуворе:
 Варай Боже, милн Боже,
 Какъ съмъ тонка и висока,
 Уще да съмъ цървуока,
 Би гу зѣу съмъ царивутъ синъ.
 Царивутъ синъ е златарець,
 Деня нока азна брое
 На пладинна аскеръ брое.

(Отъ с. Тушимъ)

¹⁾ Какъ.

6. Залуделу луду младу

Залудѣло луду младу;
 Залудело заблуделу,
 За две моми, за две дружки,
 За две прѣвни братувчеди.
 Са фатилу за две коле,
 Пусти коле гнили биле,
 Гнили биле са скършиле.
 Пѣдна луду въ градина,
 Найде мома дека спиѣ;
 Дека спиѣ руса бие:
 Руса коса надъ триндафилъ,
 Бѣло лице ву маджинджосъ,
 Руду гърло ву каранфилъ,
 Бѣли рѣци ву метла¹⁾,
 Бѣли нози ву босилюкъ,
 Сау са нуде луду младу,
 Сау са чуде и са уме,
 Онъ не знаѣе шо да праве.
 Дали лице да цаливе
 Или снага да пригушне,
 Цаливанѣе пумитенѣе,
 Пригушнатѣе дурду вѣка.

(Отъ с. Тушимъ)

7. На порти клопа

На портитѣ клопе, маму,
 Идну лудо младу.
 Дали да изпаднамъ, маму,
 Язъ да му утворамъ?
 То како ни дойде, керку,
 Ву назе на госте,
 Ние си нем'ме керку,
 Пустеля ни излаве.
 Мойта руса коса, маму,
 Негува пустеля.
 Мойта дѣсна рѣка, маму,
 Негува перница.

(Отъ с. Сборско)

1) Цвѣте, метличина

8. Саракино моме

Саракину, Саракину,
 Саракину, малуѣ моме,
 Прудаванѣе си бѣду лице?
 Не е симитѣ да гу прудамъ,
 Тукъ е лице за глidanѣе.
 Саракино, Саракино,
 Прудаванѣе си тенки веги?
 Не са гайтанѣе да ги прудамъ,
 Тукъ са веги за виденѣе.
 Саракино, Саракино,
 Прудаванѣе си цѣрни очи?
 Не са чирени за прудаванѣе,
 Тукъ са очи за виденѣе.

(Отъ с. Саракиново)

Много пѣсни има, които се пѣятъ само по време на сватбитѣ. За всѣко време отъ сватбеното шедствие има отдѣлна пѣсенъ.

Вечерѣта срещу недѣля, деня на сватбата, сватоветѣ отиватъ въ дома на момата и тамъ става плащането ѣ (платеньту). Презъ деня въ недѣлята започва сватбата. Когато сватоветѣ се тѣкмятъ да трѣгнатъ за булката, момитѣ пѣятъ тая пѣсенъ:

На излигоя се сватове;
 Юнакъ пѣма да излѣзе,
 Още чека прущуванѣе,
 Утѣ нейну татку,
 Утѣ нейна майка,
 Утѣ нейни роди руднини.

Презъ време на отиване за булка, както и отвеждането ѣ се пѣе:

Дивойку, мори дивойку,
 Шо толку снощи сидете.
 Туваръ ми борна гурете
 Три пѣти пѣгли пияя.

Въ дома на невѣстата обичая е, последната да дарува своитѣ роднини. Докато трае това действие, момитѣ пѣятъ така:

Дивойка молба молише:
 Чини ми Боже гулѣмъ день,
 Да сж насѣдамъ пѣсѣдамъ

Мегленски моми въ свои народни носии.

Ву татковата ми кукия
Ву таткови ми двори.

Най-после даруването е свършено, и невѣстата се кани да тръгне съ младоженеца. Презъ това време се пѣе:

Скаралъ се майка су керка
Ву сѣба спроти нидѣля.
Майка на керка гуворе:
Отъ тука керку, югъ тука,
Оти ми се, керку, дудия
Уть стройници причиканье,
Уть люта ракия миренье.
Потуна майку, загина
Ву тая рѣка дълбока.
Пливи ми, керку, пливи ми
И майка така пливѣла.

Сватбеното шедствие се понася къмъ дома на младоженеца. Момѣкътъ и момата, обикновено сж на коне. Шедствието се предвожда отъ фуруглица — пѣстра кърпа свързана на трѣстика така, че прилича на знаме. Преди да влѣзатъ въ дома на младоженеца, се пѣе тая песень:

Я излѣзи, драга мале,
Да причекишъ силенъ сокулъ,
Я пу сокулъ млада нивѣста,
Пу нивѣста девить юнаци,
Девить юнаци су девить конье.

Въ дома невѣстата се посрѣща отъ майката на младоженеца. Тукъ момитѣ пѣятъ:

Молба ти са молямъ мили нуне,
Молба ти са моля назудъ да ма върнишъ,
Назудъ да ма върнишъ ву таткува кукия,
Ву таткува кукия, ву братови двори.

На Лазаръ момичетата ходятъ по домоветѣ и пѣятъ на домакина, на домакинката, на ергена и т. н. Ето две такива пѣсни:

1. За ергень (лазарска)

Сидналъ ми е стари Яну,
На чешмата, на бѣлѣ каминъ.
Су сина му Кустадина,
Су керка му Ангелина,
Дека врѣватъ мали моми,

Мали моми лазаренки.
 Онъ му веле на сина му:
 Гледи, сину, да гледиме,
 Да гледиме, да аресме,
 Да аресме мала мома,
 Мала мома тебе люба,
 Тебе люба, мене сна'а.
 Айде, тате, мили тате,
 Ниту тая, ниту вая,
 Туку тая б'ѣла Неда,
 Б'ѣла Неда, бащъ танчарка.
 Станаль ми е стари Яну
 Извадилъ е кимеръ кесе,
 Издаруваль съти моми,
 Съти моми лазаренки,
 На кой шистакъ, на кой петакъ,
 На б'ѣла Неда сребринъ пръстенъ
 И фурилина мумудия.

2. На домакинъ (Лазарска)

Яну си има висока кука,
 Висока кука, нейната люба.
 Яну си има жилѣзни пръте,
 Жилѣзни пръте, нейнитъ сина.
 Яну си има лоза, лузана,
 Лоза, лузана, нейната керка.
 Яну си има мъски кувани,
 Мъски кувани, нейнитъ снаи.
 Яну си има златни пудпарци,
 Златни пудпарци, нейнитъ вѣнци.

Жетварска пѣсенъ:

1. Мома иска да ходи за ужина

Застаналуи ясну слънце
 На небиту, на срѣдъ неб'ту.
 Пладина дуйде, ужина нѣма,
 Пушчиме, брату, ужина да зевамъ.
 Не та пушкямъ, Неду,
 Не та пушкямъ, сестру.
 На пжтъ биле ду две браќа,
 Ду две браќа, арамни,
 Иванъ шидигарутъ, Диму ялуварутъ.

Тебъ ким'те, Неду, уткрадатъ,
 Ким'те доп'чатъ надалеку,
 Дека пѣма ни виденъе,
 Ни виденъе, ни чуенъе.

Къмъ народнитъ пѣсни трѣбва да отнесемъ и ония, въ които е изразенъ борческиятъ духъ на мегленския българинъ. Всички тия пѣсни сж пѣени презъ време на революционитъ движения въ Македония, въ които движения дейно участие взѣха и християнитъ въ тая покрайна.

Известниятъ Гацо харамия отъ Воденъ, а споредъ единъ мѣстенъ източникъ отъ с. Тудорче е най-стариятъ възпѣтъ въ Мегленско хайдутинъ. Известно ние, че той взѣлъ участие въ Негушкото въстание презъ 1828 г., повдигнато отъ грѣцкия генералъ на руска служба Александъръ Ипсиланти. Не е чудно този Гацо да е първиятъ българинъ бунтовникъ въ Мегленско, Тиквешко и Воденско. Въ народното въображение той се е запечаталъ, като харамия, както до появата на революционата организация, въ Мегленско се наричатъ всички бунтовници срещу турскитъ неправди. Поневитъ пѣсни, обаче, носятъ отпечатъка на едно по-осъзнато отношение къмъ възпѣваното лице или събитие. Тукъ изнасямъ само нѣколко пѣсни съ харамийско революционенъ характеръ.

1. Гацо харамия

Изнадналуи Гацо арамия,
 Низъ Негонската планина,
 Низъ Тиквешката паяна,
 Да си факе, на факе
 Млади момци су пари
 Да си бере, набере,
 Б'ѣли парм кисиня;
 Да си факе, нафаке
 Млади момми неголпки,
 Телки високи силвни.
 Гацо ле Гацо, Гацо ле.

2. Пѣсенъ на Каратацо.

(Воденски воевода)

Карата наша вуйвода
 Су негув'та дружина,
 И мойто братче су негу
 Кръстенъ ми байракъ носѣше,

църквите притежаваха и покрити и непокрити имоти: къщи, воденици, дюкяни, ниви, градини, гори и др.

Годината 1913 бѣ ненормална учебна. Защото, когато презъ същата година въ Македония бѣ провъзгласена гръцката властъ, всички български училища и църкви бѣха закрити; учителитѣ и свещеницитѣ бити и прождени; училищнитѣ и църковни сгради съ имотитѣ имъ незаконно завладѣни отъ гръцитѣ. Българскитѣ книги бѣха изгорѣни¹⁾. Съ български книги бѣха запушвани устата на българскитѣ свещеници и учители.

Като отмъщение за проявената българщина бѣха опожарени отъ гръцки андарты и войски селата Тушимъ и Лѣсково. Въ пламъцитѣ на собствената си къща намѣри смъртта си родолюбивиятъ старецъ Траю Голевъ, отъ голѣмия лѣсковски родъ Голевци. На мѣстото на българскитѣ училища бѣха открити гръцки. На българитѣ бѣ отнета възможността да се учатъ на своя майчинъ езикъ. Но пепелищата и осакатенитѣ паметници на българската просвѣта напомнятъ за миналото, и българскиятъ езикъ още се пази въ всѣки кътъ на областта Мегленъ.

IV. РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ

Въ новата история на Македония нѣма по-романтична и бурна епоха отъ годинитѣ на сичнитѣ революционни борби въ началото на настоящия вѣкъ, и въ историйтѣ на останалитѣ Балкански народи едва ли ще се намѣри случай на такова всѣотдайно, повсемѣстно и новсеживо възставане противъ угнетителитѣ на политическитѣ и народностни права. Всѣко селище, всѣка българска душа служеше на дѣлото. Та дори и децата бѣха привижнали когато турцитѣ ги запитватъ дали у тѣхъ има комити — не ние нѣмаме кормить.

Дѣлъ въ македонскитѣ революционни борби се пада и на българитѣ отъ областта Мегленъ. Пъкъ и власитѣ, дори и мохамеданитѣ служеха на това дѣло.

Революционнитѣ борби въ Мегленско се развиваха успоредно съ учебното дѣло. Отдѣлнитѣ частни противотурски действия на харамийте постепенно взематъ вида на единъ общонароденъ отпоръ не само срещу турскитѣ дерибейства,

¹⁾ Много отъ църковнитѣ книги, както и нѣкои съ църковно-нравствено съдържание, спасени отъ огъня, сж пренесени въ България. Между бѣжанцитѣ отъ с. Лѣсково въ Ямболъ и Тополовградъ намѣрихъ около 30 такива книги. Ръкописнитѣ бележитѣ по тѣхъ могатъ да послужатъ като цененъ исторически материалъ.

Овни да си пасатъ?
Кой ве тука пуши
Крстави кучина
А бре арнауте,
Кулиманъ ги пита:
Въ суримашки сѣди.
Овни шо си пасатъ
Крстави кучина.
До три арнауте, —
До три арнауте, —
Тамо ми найдѣло
Суримашки сѣди.
Саракинско мѣсто —
Кронцеско поле,
Поле да разпета,
Кулиманъ изпадна

(Отъ с. Кронцелово)

4. Пѣсень на Кулиманъ воевода

Токуку турци сътъ убигуи.
Колку пжти сътъ стрелидуи
Се турци патив.
Пушкитѣ пукава
Ву Гуменджа слушав.
На Гандаче пукава
Пушкитѣ се пукава.
На Гандаче планина

(По поводъ едно сражение между турския аскеръ и четата на Иванчо Карасулски, Мегленски воевода)

3. На Гандаче планина

(Пѣяна въ Собоко)

Карата наша вуйвода.
Оти ту нѣма карата,
Уваре се ми изнасъв;
Лету дуйдѣв
Се ми насичев;
Зиму дуйдѣв дѣваре
Занчо си гору повината?
Дати си вишта кумитѣ?
Гору те, гору зилега,
И на гората думише:
Ону пай-напредѣ олите

Така основаните селски организации сътласяваха свои-
 тѣ дѣла съ разпореджанята на мѣстните воеводи, които
 пъкъ изпѣлваха нарежданята на В. М. Р. О. Ив. Кара-
 сулски, които бѣ назначенъ като представителъ на Врхов-
 ния комитетъ въ София съ целъ да влияе надъ околнитѣ

жия Димитревъ.
 цията съ ръководителъ Яне Куловъ, Стойче Лоевъ и Бо-
 вена. Къмъ 1900 г. илва Арл. Манасиевъ и основа организа-
 меданитъ, така че почвата за селска организация бѣ подгот-
 Баянски, В. Лоевъ, които уби единъ отъ дерибейтъ моха-
 защита. Въ селото бѣха дошли и четитѣ на воеводитѣ Хр.
 жия Чакровъ и др. бѣха запознати съ четитѣ на ортани-
 Кръсто Дамчевъ, Петре Мураковъ, Траю Катамеровъ, Бо-
 левъ, Божинъ Димитревъ, Яне Куловъ, Митре Зайковъ,
 нѣкои отъ по-виднитѣ селяни Митре Димитровъ, Траю Го-
 имаше организация, която въ с. Лѣсково къмъ 1897 г.
 основаха организация малко по-късно. Въ с. Тушимъ вече
 въ селата въ Гевгелинския революционенъ районъ се

лукъ не се оказа ни едно търкоманско семейство.
 сразятъ противобългарскитѣ прояви. Благодарение на това
 по-селски четници, които въ всѣко време бѣха готови да
 нияции. Въ Саракиново имаше десетки отъ вѣтреш-
 всички села около Саракиново имаше основани селски орта-
 при броженята на Лука Ивановъ, Караташо и Кулиманъ въ
 защитното дѣло и дръжитѣ свои съсѣлани. Малко по-късно
 Лоевъ и Петръ Киринъ. Сжитѣ запознаватъ съ ортани-
 организацията дѣла) първо свещ. Ив. Атанасовъ, Георги
 покрѣсти (така се казваше посещаването на членове въ
 лиевъ, които по това време бѣ учителъ въ гр. Боденъ, и
 Презъ 1894 г. въ с. Саракиново пристига Киринъ Пър-

алиски революционенъ районъ.
 въ Боденския районъ, тѣзи по им. Павкъ и Кожухъ въ Гевге-
 ционна единица. Организацията по южния Мегленъ спаднаха
 стративни причини не можа да образува отдѣлна револю-
 Намната област по етнически, географски и админни-
 ръководителъ, кюрисри и касиеръ.

Почна да се създава мѣсна селска организация съ мѣстни
 При тия условия следъ 1893 г. въ всѣко българско село
 нията сити.
 неаванскаха централната властъ, услужваха сѣщо на орта-
 скитѣ организации. Искон отъ мѣстнитѣ мохамедани, които
 Властитѣ подложени на схититѣ влияния подкрѣпиха българ-
 нитѣ, се стараша да приобщаватъ повече народа въ срѣдъ тѣхъ.
 палати, прѣживяватъ народностното съзнание у християн-
 по и срѣщу грѣшитѣ домотавия, които чрезъ своитѣ про-

Още не изрѣкълъ
 Арнаути пушки дигатъ.
 Кулиманъ извикала:
 Абре арнауте,
 Крастави кучиня
 Така не се стреле,
 А така се бие.

5. Пѣсень за Исинъ бегче

Припукая тенки пушки
 Горе долу увъ Родиво.
 Гу юдрия Исинъ бегче
 Въ дѣсна рѣка, лѣву раму.
 Търчи, търчи, Минедъ аго,
 Ма изгурѣя, ма рания
 Въ лѣва страна, клето сърдце.
 Ма юдрия кумититу,
 Кумититу, бугариту.

6. За Кара Ташо

Жално плаче и тжгува
 Воденски районъ, —
 Гръмъ отъ малихеръ се чува
 Низъ Пожарски стрѣмень склонъ.
 Караташо старъ войвода
 Въ гѣстия балканъ.
 С'отборъ момци за свобода
 Летатъ биятъ мръсна сганъ,
 Заплакаха буки ясни
 Паднаха въ боя млади красни
 Фоте, Танасъ, Туше, Христо
 Лежатъ в'гроба тамъ
 Да се биемъ намъ ни викатъ.
 Ясно слънце вече изгрѣя,
 Турци вдигатъ шумъ,
 Че в'гърдитъ имъ удара
 Всѣки български куршумъ.

(Пѣяна въ Саракиново)

Въ последнитѣ пѣсни се чувствува и книжовното вли-
 лние. Тѣхното значение, обаче, е голѣмо, за да опредѣлиме
 настроението и отношенията на мегленокитѣ българи къмъ
 ония революционни кипежи, които презъ края на миналия
 и началото на настоящия вѣкове заливаха Македония. Тия

революционни пѣсни не само звѣковечаватъ подвизитѣ и имената на ония, които съ кръвта си обогриха височинитѣ на Ниче, Паякъ и Кожухъ и съ своето себеотрицание дадоха най-добрия примѣръ за служба на поробената родина, но само въ тия пѣсни подрастващитѣ поколѣния могатъ да търсятъ истинското вдѣхновение въ безстрашие, героизмъ и неподправено родолюбие.

Отъ обичаитѣ ще спомена главно ония, които сж свързани съ Коледа или Божикъ както въобще въ Македония се нарича само денятъ преди Рождество Христово. Децата коледуватъ следъ полунощъ. Още преди деня на Коледа, тѣ сж си одѣлали коледи, тояги заострени на единя край, прилични на копия. Но-полѣмитѣ носятъ вмѣсто коледи чамалюги, дълги тояги съ главиница на края. По къщитѣ трѣгватъ вкупомъ всички деца. Събиратъ варена царевича и колачета. Презъ деня домакиникитѣ точатъ саралия, единъ видъ баница залѣта съ блага вода, омѣсватъ турта (погача), въ която поставятъ нѣкаква парѣ, правятъ сжщо два голѣми колака — единъ за дѣдо Господъ, другъ за земята. Надвечерь, когато удари камбаната, децата очупватъ клончета отъ дърветата. Това сж пилищата. Слагатъ ги подъ камината. Бечерьта се събира цѣлото семейство около софрата (синията). Смѣта се за много окаяно и нещастенъ оня, който на бѣдни вечеръ не е между челядта си или при родителитѣ си. На софрата сж сложени: ошафъ отъ сливи, смокини, стафиди, ябълки, кашкици, сготвенъ юризъ и саралията. Домакиникътъ разчува туртата и дава всѣкому по единъ късъ. Преди да започне яденето, всѣки търси въ своя късъ парѣта. Оня, който я намѣри, се счита за най-щастливъ. На огня е слежено дебело дърво — бѣдникъ. Всички сж сякашъ унесени въ нѣкакъвъ молитвенъ екстазъ.

Рано сутринята стари и млади ютиватъ на черква и когато се връшатъ, преди да влѣзатъ дома, събиратъ пръчици или слама, които хвърлятъ въ огня, за да има плодородие и здраве презъ годината.

Тоя обичай продължава до Богоявление — Водици. Всѣки, който ютива въ чужда къща, трѣбва да носи такива пръчици — берекетъ, и като ги хвърля въ огня, казва: „Да даде Господъ здраве, берекетъ, ярица и ягница“.

Къмъ обѣдъ, на първия денъ на Божикъ, започватъ посещенията на именицитѣ — Божиовци. Пъкъ и на всѣки може да се отиде на гости на тоя денъ и да се веселятъ. Но обикновено истинскитѣ веселби почватъ на втория денъ. На срѣдъ селото, селското сборище (мегданъ) се стичатъ млади и стари. Започва хорото. Танецътъ се води отъ най-

напетия момъкъ. Момитѣ не сж смѣсени съ момцитѣ. Така че половината отъ хорото е мжжка, другата половина женска. Около хорото стоятъ старитѣ люде. А първенцитѣ обикновено сж насѣдали на нѣкаква рогозина (хасъръ). Обичай е следъ свършване на хорото, момцитѣ да се надскачатъ или надхвърлятъ съ камъкъ.

На третия денъ на Божикъ веселбитѣ достигатъ своя разгаръ. Въ тоя денъ на хорото играятъ и млади и стари. Нѣкои отъ момцитѣ се обличатъ въ расулийски дрехи — бѣла фустанела и дзифри.

Обичаятъ расулий¹⁾ е много занимателенъ. Расулийскитѣ игри ставатъ на Водици. Въ тоя денъ млади момци се обличатъ въ бѣла нагнната фустанела, дзифри — единъ видъ панталони, които се връзватъ подъ фустанелата, бѣла риза и надъ нея везанъ джамаданъ. Така сгегната групата, която споредъ селото може да бжде по-голѣма или по-малка, прилича на войнишко отдѣление. Въ ржцетѣ си носятъ дървени ножове — калжчки. Предвождани отъ гайда и главатаръ, расулийтѣ трѣгватъ по къщитѣ. Въ всѣка къща изиграватъ по едно или две хора. Следъ това главатарътъ влиза въ къщи, като на вратата съ калжчката си изписва единъ кръстъ. На расулийтѣ се подарява освенъ пари и сланина, яйца, сирене или нѣкоя кърпа или риза. Всички така събрани нѣща се продаватъ и паритѣ се употребяватъ за нѣкакво общо селско начинание или се подаряватъ на црквата. Въ миналото расулийтѣ ходили и по съседнитѣ села. Въ такива случаи при срещата имъ съ друга група често ставали сбивания. Въ землището на с. Лѣсково има мѣстность наречена „Расулий“. Понѣкога сблъскванията между расулийтѣ вземали голѣми размѣри. Ето защо още въ XIII в. Охридскитѣ Архиепископъ подъ страхъ на отлжване отъ црквата забранява тия игри²⁾.

Има и такива обичаи, които сж ценни указания за миналото на тоя край. Такъвъ е обичаятъ младитѣ моми християнки да татуиратъ челата си съ малки сини кръсчета. Вѣрно е, че още първитѣ обитатели на Македония обичали да изписватъ по тѣлата си всевъзможни образи, пъкъ и днесъ мнозина изписватъ по ржцетѣ или гърдитѣ си нѣкакви знаци. Но споментиятъ обичай въ Мегленско води своето начало отъ XVII и XVIII вѣкове, когато по-голѣмата частъ ютъ

¹⁾ Вж. К. Шапкаревъ — Расулии. 1884 г.; Арнауловъ — Сборн. за нар. ум. кн. XXXIV; Хр. Шалдевъ — Мак. прегледъ г. VI. кн. 1.

жителитѣ на областѣта приели исляма. Понсже потурчениѣ българи и власи обичали да грабятъ и изнасилватъ дъщеритѣ на тѣхнитѣ братя по кръвь — християнитѣ, то беззащитнитѣ моми християшки тѣрсебли закрила въ вѣрата. Така, за да се запазятъ отъ посегателствата на друговѣреца тѣ изписвали по чела си тия кръсчета, които мохамеданцитѣ отбѣгвали. Имало е случаи когато заграбена мома била оставена непожтната само, защото имала това кръсче на челото си. Известно е, че презъ тоя вѣкъ 1795 год. зарадъ голѣмата си вѣра била съсечена на парчета девицата Злата, провъзгласена отъ църквата за светица — Св. Злата Мегленска. Тя се е родила въ с. Слатино. Съ своята вѣра и страдания заслужено е причислена къмъ малцината наши български светици. Житието ѝ е написано въ 1799 г. отъ Никодимъ Светогорець. Отъ него научаваме за страданията ѝ. Мѣстното население почита своята светица и дори има посветени на нея и нѣкои бележити дървета — явори близу до Слатино. Отъ това време води, началото си и обичаятъ по височинитѣ на християнскитѣ села да сж забодени дървени кръстове.

Всѣко село си има и свой светия-пазител на чието име се нарича църквата. Празнуването на тоя светия става много тържествено. Отъ околнитѣ села се стичатъ много гости за тоя день. Въ с. Лѣсково празникътъ Св. Мина се празнува 4 дена по редъ. Освенъ общиятъ селски празникъ всѣко семейство си има свой день когато „служи“ Домакинътъ въ тоя день устройва угощение на тѣзи, които „милувать“ да го посетятъ. „Службата“ се предава по родъ. Така всѣки родъ си има свой родовъ светия, най-често св. Никола, св. Димитъръ, св. Сава, св. Варвара и др.

Всички тия обичаи сж разпространени и между власитѣ. Влиянието на българския езикъ върху езикътъ на последнитѣ силно се чувствува. Въ всички влашки села се пѣятъ български пѣсни. Другъ е, обаче, битътъ и езикътъ на ливадокитѣ власи. Последнитѣ живѣли до къмъ края на миналия вѣкъ въ околноститѣ на Пиндъ планина, Тесалия и Епиръ въ близость съ гърцитѣ приели много тѣхни думи. Пъкъ и безъ да гледаме това влияние, езикътъ на ливадскитѣ власи повече се доближава до езика на така нареченитѣ куцовласи въ Македония. Пѣсонитѣ на ливадскитѣ власи носятъ отпечатъка на тѣхния воленъ пастирски животъ. Ето и две тѣхни пѣсни:

Злата
Мегла.

1. Уна фета.

Уна фѣта исусѣта,
Ци стай, наруйта.
Вѣни мжса дин тряпа
Ши афла наруйта.
Вжн тѣантрип
Ци стай наруйта.
Джонеци врѣ с'фуга
Врѣ с'дука труксени.
Джоне анда с'фуц,
Сдай ди праглу ностру
Вжн ти питрѣк
Мулт' аныкличуни.

Преводъ

1. Една мома.

Една мома, сгодена,
Що стои налутена.
Иде мама отъ вода,
Я намѣри налутена.
Ще те питамаъ,
Що стонитъ налутена?
Момчето иска да бѣга,
Иска да отиде много далече.
Момче, кога бѣгашь,
Намини край прага нашъ.
Ще ти пратя много здраве.

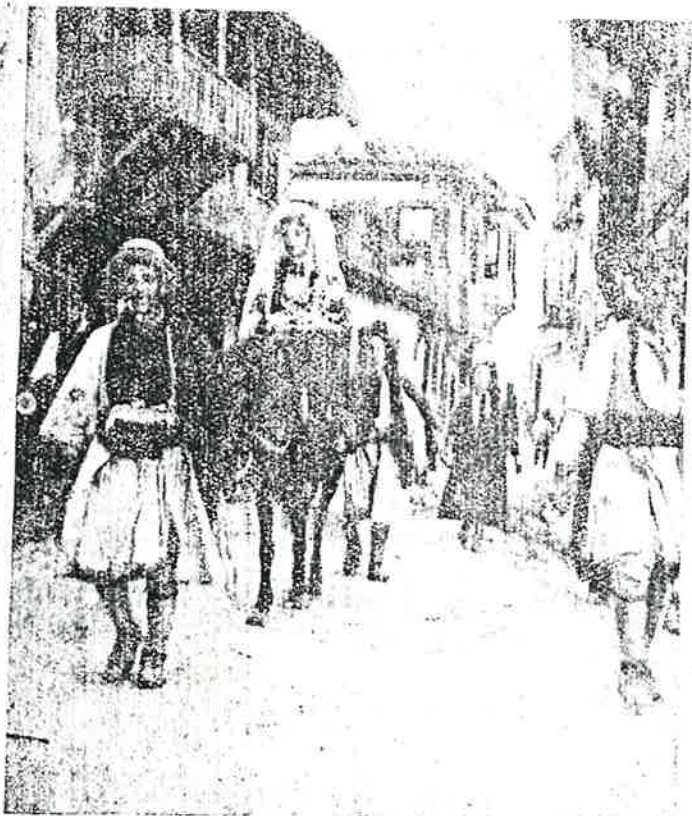
2. Мунте алта.

Мунте ашлта,
Мунте, корбе,
Я плякати ника,
Ника нияяма.
Та сли видем нѣи
Пинкурарли ностри

Преводъ.

2. Планино висока.

Планино висъ висока,
Планино друга,
Я наведи се малко,
Малко, още малко,
Та да ги видимъ ние
Овчаритѣ наши.

Свадба въ с. Г. Ливада.

Ливадскитѣ власи иматъ обичая да правятъ своитѣ свадби на първия недѣленъ день следъ 28 августъ, св. Богородица. Много лжти се случва да ставатъ по 50 сватби наведнажъ. Сватосванията ставатъ само между тѣхни ливадски власи. Младоженцитѣ сж по на 15 до 16 години. Много често при женидбата имъ, родителитѣ ги прибиратъ отъ улицата гдето си играятъ. Ливадскитѣ власи сж чужди на обичаитѣ разпространени въ Мегленско. Отъ това и рѣзката разлика между тѣхъ и юстаналитѣ християни.

Като добавка къмъ обичаитѣ верѣдъ християнитѣ или по-специално верѣдъ българитѣ ще спомена за следнитѣ детски забавки и игри. Много често по-възрастнитѣ повдигатъ съ две ржне малкитѣ деца за главата, като имъ казватъ да видишъ Солунъ. Въроятно изразъ на стремежа на македонския българинъ къмъ тоя македонски градъ. Също така децата обичатъ да се струпватъ единъ възъ другъ, викайки „грѣчка навалица“. Сигурно това пѣкъ е отгласъ отъ нѣкакво поголовно избиване на грѣци.

Не ще съмнение, че и другитѣ обичаи сж отгласи и отражения на нѣкоганши събития, повѣршия и битъ. И ако нѣсенъта е изразъ на богатия душевенъ животъ на мегленеца, обичаятъ е, духовната нишка между него (мегленеца) и неговитѣ далечни праѣди.

III. ЦЪРКОВНО-УЧИЛИЩЕНЪ ЖИВОТЪ

До 1913 год. цѣла Македония бѣ покрита съ български основни училища, гимназии, педагогически училища и църкви. До сега обаче нѣмаме единъ трудъ, който да обгръща цѣлия църковно-училищенъ животъ въ Македония. Ако такъвъ бжде създаденъ цененъ приносъ ще представлява и настоящия прегледъ на българския църковно-училищенъ животъ въ областъта Мегленъ.

Въ 1767 г. следъ като Охридската българска архиепископия бѣ закрыта, грѣцкото духовно робство почва планомерно да се затвърдява и насажда верѣдъ българитѣ въ Македония. Въ църквитѣ почва да се служи на грѣцки езикъ. Българската писменостъ бива измѣстена. Само въ нѣкои манастири въ Македония оставало да блещука искрата на българската просвѣта. Въ нѣкои отъ тия манастири имало и килийни училища, гдето се подготвяли свещеници и църковни пѣвци. Въ началото на миналия вѣкъ такива училища се откриватъ и въ други нѣкои селища въ Македония. А между годишитѣ 1840—1870 навсѣкжде се откриватъ български

училища, като същевременно и въ църквитѣ почва да се служи на църковно-славянски езикъ.

Презъ това време се заражда и българскиятъ църковно-училищенъ животъ въ областта Мегленъ.

Мохамеданитѣ въ сжщата областъ се задоволяваха съ качеството си на властующи етнически елементъ и почти никакви прижи не полагаха за своето образование и културно просвѣтно повдигане. До 1909 г. само въ 6 тѣхни села имаше донѣкжде добре уредени училища (мендресета). Въ другитѣ селища учителската служба се извършваше отъ ходжата, който бѣ и мохамедански духовенъ настиръ. Не образовани бѣха и едва знаеха нѣкоя турска дума и софтитѣ и молитѣ, които бѣха привилигирвано съсловие и носѣха чалми само, за да не ги взематъ на военна служба. Изобщо мохамеданитѣ въ Мегленско се отличаваха съ голѣмо простодушие и наивностъ. Често тѣ живѣеха въ братски отношения съ християнитѣ.

Власитѣ сжщо проявяваха братски отношения къмъ християнитѣ българи и заедно съ тѣхъ сподѣляха общата съдба на политическото турско и духовно грѣцко иго. Едва следъ като въ Македония се появи ромънската пропаганда, власитѣ въ Мегленско започнаха да се осъзнаватъ като отдѣленъ етнически сборъ. Много често, баче, подпомагаха всички български действия, предприемани срещу общитѣ поробители турци и гърци. До 1907 г. ромънски училища имаше въ селата Ошине, Хума, Куна, Ливада, Люмница, Бериславци и Лугунци. Въ църквитѣ власитѣ сжщо се молѣха Богу на своя майчинъ езикъ.

Най-рано се събудиха за народностенъ и културно просвѣтенъ животъ българитѣ християни. Още въ най-раннитѣ дни на българския църковенъ въпросъ искрата на народностното самосъзнание се занавва и верѣдъ българитѣ въ Мегленско. Български училища не бѣха още отворени, когато въ сжществующитѣ грѣцки въ с. Саракиново и с. Тушимъ въ 1858 г. учителитѣ били заставени да преподаватъ български езикъ. Презъ 1935 г., м. септемврий, между бѣжанцитѣ отъ с. Лѣсково бѣ намѣренъ единъ ржкописенъ грѣцко-български речникъ, писанъ съ грѣцки букви на наречието на мегленскитѣ българи, писанъ отъ 1875 до 1893 г. отъ свещеника въ с. Лѣсково Гьошо Колевъ, училъ се въ Негушъ и с. Балджа, солунско. Това показва, че и българитѣ въ Мегленско умѣло използвали грѣцкото писмо, за да пишатъ на своя роденъ езикъ.

Най-рано въ 1865 г. се отваря българско училище въ с. Саракиново, населявано отъ будни българи, които се от-

личаваха съ голѣма отзивчивостъ къмъ народноститѣ и просвѣтни въпроси. Нѣколко години преди това селянитѣ, подтикнати отъ братята Петъръ и Христо Полови, изпѣли въ църквата, вмѣсто по грѣцки, по български — свети Боже. На грѣцкия владика, който се е опиталъ да докаже на селянитѣ, че не е простено въ църква да се пѣе и въ училище да се учи по български, саракинци отговорили, че сжщо не е простено гърци да взематъ български пари и да влизатъ въ българска църква и село. Въ 1890 г. саракинци възобновили своята училищна сграда. Това училище имаше 7 класни стаи и два салона. Въ него редовно преподаваха три до четири учителски сили.

Въ 1866 г. се отвори българско училище и въ с. Кронцелово. По пжтя на народностното свѣстяване бѣха тръгнали и селата Бизово и Цаконе. Между това нѣкои събития, които се развиваха въ турската империя и успѣхитѣ на българската църковна борба благоприятстваха за развитието на българския църковно-училищенъ животъ въобще въ Македония. Въ 1856 год. бѣ издаденъ Хати-хумаюнътъ, съ който българитѣ се поставяха на равно съ другитѣ народности въ турската империя досежно езика и богослужението имъ. Отъ 1860 г. до 1870 г. се откриватъ класни училища въ по-голѣмитѣ македонски градове. А въ Скопие се открива и педагогически курсъ, гдето се подготвяха много основни учители. Въ 1872 г. се учреди Българската окзархия. Въ 1882 г. при сжщата се основа специаленъ училищенъ отдѣлъ. Въ Мегленско последователно почва откриването на български училища дори и въ смѣсенитѣ села. Така въ 1879 г. по желанието на цѣлото село начело съ Траю Праматаровъ и Иванъ Стойковъ се отвори българско училище и въ с. Тушимъ. Въ 1899 г. селянитѣ си изградиха хубава училищна сграда. Презъ 1882 г. се открива такова училище въ с. Бизово, а на другата 1883 г. се откри българско училище и въ с. Пожарско, гдето сжщо служеха 2 до 3 учителски сили. Въ останалитѣ села се откриха българска училища последователно презъ годинитѣ: 1885 въ с. Долно Родиво, 1886 въ с. Струпино, 1887 въ с. Цаконе. Презъ 1890 г. се откри българско училище въ гр. Сжботско, населявано отъ българи мохамедани и българи християни. Сжщото градче по-късно става административно сѣдище на областта. Въ 1893 г. такова училище имаме и въ с. Сборско. Още въ 1890 г. въ планислото с. Лѣсково, гдето българитѣ си служили съ грѣцко писмо, бащата на известниятъ воевода Въндю Гошевъ (стари Въндю), Гошо Тановъ бива запознатъ съ българско писмо и въ дома си открива нѣщо като домашно училище. Но единъ отъ вид-

Отпразднуване Св. Св. Кирилъ и Методий въ с. Саракиново.

нитѣ гъркомани въ съдружие съ турската власт успѣватъ да осуетятъ почина за ткриване българско училище. По това време бѣ убитъ и синътъ на Гошо Тановъ, и поради това първиятъ проводникъ на българската просвѣта въ Лѣсково бива принуденъ да напусне родното си село.

Едва презъ 1898 г., когато се засилва и революционната организация, въ Лѣсково по желанието на-буднитѣ селяни начело съ Георги Ташевъ, свещ. Стойчо Янчевъ и др. се открива българско училище съ първи български учителъ Младенъ п. Кръстадиновъ, запознатъ съ училищния животъ въ гр. Гевгелия, гдето още въ 1872 г. имаше българско училище. Една година преди да бжде отворено у-ще въ Лѣсково, селянитѣ прогониха грѣцкия владика точно когато служеше въ църквата. Още съ пристигане на владиката сѣлянитѣ бѣха така подготвени, че когато той дойде, не само не излѣзюха да го посрѣнатъ както му е редътъ, но дори и на крака не станаха когато отиваше къмъ църквата.

По тоя начинъ краятъ на 19 вѣкъ намѣри българското население въ Мегленско съ достатъчно повдигнато народностно самосъзнание. На всѣкжде, гдето имаше български училища, населението бѣ подъ ведомството на Българската екзархия. Дори ония християни, които живѣха въ смѣсенитѣ мегленски села и нѣмаха условия за църкви и училища, също признаваха ведомството на екзархията. Така отъ 15 християнски български села 12 бѣха екзархийски, с. Баово признаваше патриаршията, а с. Тудорче и разваленото днесъ Попово село не признаваха ничие ведомство. Отъ 18 смѣсени села само селата Преждеще, Страйще и Църнешево не признаваха екзархията. Въ 1904 г. се откриха още две бълг. училища въ с. Луковецъ и с. Почепъ.

Всички тия училища бѣха подъ надзора на Воденската църковна община. Само училищата въ с. Лѣсково и с. Тущимъ се надзираваха отъ църковната община въ гр. Гевгелия. Било поради недостатъчно полѣмния надзоръ и слабо ръководство и главно поради грѣцки интриги на много джти занятията въ училищата се прекъсваха. Учителитѣ въ полѣмото си мнозинство нѣмаха и вече отъ 3-класно образование, а нѣкои дори и основно. Въ 1906 г. учителтъ въ с. Струпино Хр. Анастасовъ отъ с. Цаконе бѣ заворенъ като комитски човѣкъ. За да не се закрие училището учителтъ бѣ замѣстенъ отъ непълнолѣтния още самоукъ момъкъ Никола Димитровъ отъ сѣщото село. Повечето отъ учителитѣ бѣха и църковни пѣвци. Тамъ гдето не можеха да бждатъ полезни съ знанията си чрезъ лични примѣри и прилежния си животъ поучаваха народа. Новъ тласкъ на църковно-

училищния животъ въ Мегленско се даде следъ като, както се каза, гр. Сжботско въ 1906 г., месецъ юний, стана околийско (казалийско) сръдище на така наречената Караджаабатска кааза, съставена отъ мегленскитѣ села, които по-рано спадаха въ Воденската и Пазарската (Енидже-Вардарска) околия. Въ сжщата година¹⁾ се откри българско училище и въ с. Г. Родиво. Нѣколко месеца по-късно въ Сжботско се учреди и българска църковна община. По тоя начинъ се улесняваше надзорътъ надъ църкви и училища и доброто ръководство на учебното дѣло. Малко образованитѣ учители се замѣстватъ отъ по-подготвени. Многo отъ тѣхъ бѣха завършили българскитѣ гимназии въ Солунъ и педагогическитѣ училища въ Скопие и Сърбъ. Значително нарастна и броятъ на ученицитѣ.

Въ противовесъ на така бърже развиващото се българско учебно дѣло, работеше гръцката пропаганда. Неблагоприятно бѣха разположени къмъ българитѣ и турскитѣ официални власти. Презъ 1902 г. градскиятъ управителъ Ибрахимъ бегъ разсърденъ отъ бунтоветѣ на българитѣ (по това време стана въстанието на селата Тушимъ и Сборско) нарежда да се срути българското училище въ Сжботско. Твърде умѣло и съ голѣми материални сръдства работеше гръцката пропаганда, провеждана главно отъ андарты (въоръжени гърчесци се българи и власи). Затварянията на български учители зачестиха. На Нова година на 1907 г. бѣ затворенъ сборскиятъ учителъ Трайко Поповъ отъ сжщото село. Все около това време бѣ опожарено с. Пожарско; подпалена бѣ църквата въ с. Тресино; нараненъ бѣ единъ българинъ отъ с. Баово. Самата турска власть подкрепваше гръцкитѣ противобългарски действия. Крайниятъ си предѣлъ тия вилнения достигнаха презъ 1907 г. Българската църковна община въ Сжботско бѣ вече учредена. Върхъ градчето се издигаше една двуетажна съ 8 стаи сграда, въ която се помѣщаваша училището и общината. Учители бѣха Симеонъ Михайловъ отъ гр. Велесъ, завършилъ бълг. гимназия въ Солунъ, Фания Филева отъ гр. Охридъ сжщо завършила Солунската девическа гимназия и Георги Аладжовъ отъ с. Зарово, завършилъ педагогическия курсъ на училището въ Скопие. Опитътъ на гръцката пропаганда да спре развоя на българското църковно-училищно дѣло, оставаше безуспѣшенъ. Имаша успѣхъ чуждитѣ пропаганды и въ селата въ Гевгелийската кааза. ¹⁾ Ето защо за гърцитѣ

оставаше единъ начинъ на действие, като заблуждаватъ обществото съ своитѣ лъжливи известия по вестницитѣ, да прилагатъ всички насилия на терора, за да всѣятъ страхъ върхъ българитѣ. На сжщата 1907 г. отъ тѣхъ бѣ устроена следната кървава сцена. Градчето Сжботско нѣмаше църква. На 10 (23 н. ст.) мартъ главниятъ учителъ Симеонъ Михайловъ заедно съ председателя на общината Ив. полъ Андонъ отъ гр. Воденъ и др. селяни отиватъ да се черкуватъ въ близкото до Сжботско село Цаконе и оставатъ да нощуватъ въ дома на родолюбивия цаконски селянинъ Иванъ Цакончевъ. Презъ сжщата нощъ при тѣхъ се явява единъ турски стражаръ и ги поканва да тръгнатъ съ него подъ предлогъ, че ги викатъ по бърза нѣкаква работа въ Сжботско. Вънъ отъ селото, обаче, край рѣката, Симеонъ Михайловъ, Иванъ п. Андонъ, Иванъ Цакончевъ, братята Христо и Василъ Балтакови и още двама будни цаконски селяни биватъ мъченически заклани съ гръцки андарты. Тая кървава баня, разбира се, не смѣти учебното дѣло въ Мегленско. Всички учители останаха по мѣстата си. Споменатата учителка Фания Филева съ достойна за похвала сръднатостъ пое цѣлата училищна работа. Главенъ учителъ стана Г. Аладжовъ. Въ най-тревожнитѣ дни временното председателствуване на общината се чое отъ Ат. Стоименовъ отъ Лагадинско, замѣстенъ по-после отъ титуляра свещ. Сава Поповъ.

Презъ 1908 г. по починъ на мѣстната община въ Сжботско се откри и класно училище съ 25 ученици — 21 м. и 4 ж. Понеже тия ученици бѣха главно отъ селата Сборско, Пожарско, Тушимъ, Цаконс, Бизово и Д. Родиво, две отъ стаитѣ на училището бѣха заети за пансионъ. Само ученицитѣ отъ с. Цаконе, което е на ½ ч. отъ Сжботско отиваха вечеръ по домоветѣ си. Обърна се внимание и върху образованието на девицитѣ. Затова при всѣко училище обикновено се намираше и по една учителка.

До 1906 г. въ Сжботско нѣмаше гръцко училище. Но когато гърцитѣ видѣха успѣха на българското учебно дѣло, побързаха да откриятъ и гръцко училище. Въ 1908/9 учебна година въ него се учеха 9 ученици — 2 еврейчета, 1 арменче и нѣколко власи и българи гръкомани. По сжщия начинъ въ селища гдето само по нѣколко семейства признаваха патриаршията и желаеха да се учатъ по гръцки, гръцкото правителство бързаше да открие гръцко училище. Така бѣше въ с. Лѣсково, гдето само 8 гръкомански семейства признаваха патриаршията и прашаха дената си на гръцка ука. Въ село Тресино 6 семейства сжщо подържаха гърцизма. И въ още

¹⁾ Въ Гевгелийско освенъ гръцката имаше ромънска и католическа пропаганда.

нѣколко отъ смѣсенитѣ села имаше грѣцки училища. Българитѣ, въ села гдето имаше гъркомани, бѣха свидетели на всѣкидневни скандали, предизвикани отъ грѣцка страна. Въ с. Тресино църквата се държеше отъ гъркоманитѣ. На Великденъ съ разрешение отъ каймакамина славянското богослужение се изпѣли при гробницата, гдето има развалини отъ стара църква. Въ с. Лѣсково редувахе се единъ празникъ се служи по славянски, другъ — по грѣцки. Въ много села селянитѣ не се отказваха отъ патриаршията, само отъ страхъ да не имъ бжде затворена църквата.

Следъ провъзгласяване на турската конституция — хурнета, 24 юлий 1908 г. гърцитѣ не се помириха, а продължиха своитѣ терористически действия и безчиния. Българското население, обаче, насърчено отъ промѣната на положението и оставенъ да си държи оръжието открито се окопити и взе да се държи по-смѣло дори да предприема по-сурови мѣрки срещу грѣцкитѣ злодеи. Даже каймаканинѣтъ, който първо бѣше вѣртъ гонителъ на всичко българско, и съ чинето съдействие грѣцкитѣ андарты извършиха кланетата край с. Цаконе, следъ хурнета се промѣни. Самата конституция (хурнета), разбира се, не бѣ отъ естество да създаде едно спокойно положение. Българитѣ разбираха това. Само българитѣ мохамедани, които както въ миналитѣ режими така и сега тѣ бѣха въ голѣмо невежество, очакваха чудновати промѣни. Гърцитѣ не спрѣха и своята пропаганда. Едно отъ тѣхнитѣ срѣдства бѣ и подкупѣтъ съ пари. Така подъ страха отъ андартитѣ, и като бѣха подкупени нѣкои отъ селскитѣ първенци, презъ октомврий 1909 година с. Лѣсково предстоеше да премине на страната на патриаршията. Презъ с. Тушимъ за Лѣсково веднага заминава арх. нам. въ гр. Гевгели отецъ Саевъ, придруженъ отъ покойния Аргиръ Манасиевъ, тогава учителъ въ Гевгелия. Придружени и отъ десетина бивши четници отъ с. Тушимъ въ Лѣсково пристигатъ на 1 (14 н. ст.) ноемврий. Населението и децата, които бѣха подъ страха на гърцитѣ се разбѣгватъ и настава ослепия. Успокоение настъпи, едвамъ когато се узна, че не сж андарты. Вечерята въ къщата на свен. Хр. Ивановъ *) всички селяни се събиратъ, за да обмислятъ заедно съ дошлитѣ какъ да задържатъ училището и църквата. Свещеницитѣ Хр. Ивановъ и Стойчо Янчевъ изповѣдватъ, че насила имъ била дадена по една лира отъ гъркоманина Вѣндо Стояновъ и били заставени да служатъ по грѣцки. По това време въ къщата на единъ отъ селскитѣ гъркомани Ив. Стари Николовъ, андартитѣ чакали

да изтезаватъ непокорнитѣ българи. Самиятъ грѣцки свещеникъ Костадинъ попъ Димитровъ изповѣдва, че и дѣдо му, и баща му и самиятъ той сж българи, но служилъ по грѣцки, само защото билъ насила ржкоположенъ и далъ клетва предъ грѣцкия владика въ Леринъ. Насърчени селянитѣ единодушно поискватъ да се запази църквата, а на 8 ноемврий наново се отваря училището съ учителъ Диню Балтовъ отъ с. Гаваянци. Учителѣтъ Ив. Икиполевъ отъ Кукушъ, който бѣ прогоненъ, когато върлуваха гъркоманитѣ, бѣ назначенъ въ с. Тушимъ. Съ пари бѣха подкупени всички ония, които провеждаха гърцизма въ другитѣ селища. Грѣцкитѣ учители получаваха сжщо по-голѣми заплати отъ българскитѣ. Единъ грѣцки учителъ получаваше отъ 8—10 лири, единъ български — отъ 3—4 лири.

Презъ 1909 10 учебна година български училища се откриха още въ с. с. Тудорче, Църнешеве, Костурино, Вълчище, Тресино, Поляне и Капиняне. Подъ ведомството на Екзархията минаха и християнитѣ отъ с. Слатино. Видновената упора на грѣцката пропаганда остава с. Баово отъ чисто християнскитѣ и с. Пребждеце отъ смѣсенитѣ села. Църковно-славянското богослужение бѣ въведено въ всички църкви, които бѣха подъ ведомството на Екзархията. Нѣмаха църкви само гр. Сжботско и с. Поляни. Най-стара бѣ църквата въ с. Струино строена въ 1778 г. Църквата въ с. Лѣсково бѣ строена въ 1848 г. Църквитѣ въ мохамеданскитѣ села бѣха преобърнати на джамии. Само въ с. Драгоманицы бѣ запазена и срещу празникъ християни отъ близкитѣ села отиваха да паятъ кандилото.

Свещеницитѣ бѣха повече самоуки и това, което неопстигаха съ проповедническа дейность, допѣлваха го съ своитѣ нравствени добродетели. Въ много села имаше по двама до трима свещеника.

И така до 1909 г. бълг. основни училища умаше въ следнитѣ села: Саракиново, Кроицелово, Бизово, Тушимъ, Пожарско, Д. Родиво, Струино, Цаконе, Сжботско, Сборско, Лѣсково, Луковецъ, Поченъ, Г. Родиво, Тудорче, Църнешеве, Костурино, Вълчище, Тресино, Поляне и Капиняне. Класно училище имаше въ гр. Сжботско. Или училища 22; ученици 1026 — 750 м. и 276 ж.; учители 32 — 23 м. 9 ж.; църкви 20; свещеници 26.

Други инородни или инославни ведомства, освенъ грѣцката пропаганда въ Мегленско нѣмаше. Училищата се издържаха отъ мѣстнитѣ селски общини. Повечето села притежаваха добри училищни сгради, изградени съ разрешение (рухсатнамета) отъ турската власть. Училищата и

*) Сжщиятъ почина като бѣжанецъ на 94 годишна възраст въ гр. Тополовградъ. (Каваклий)

така както Върховният комитет и другаде вербуваше свои съмишленици, след една среща близу до с. Ливада на 28 юлий 1902 г. между Арг. Манасиев и Ив. Карасулски, последният се съгласи да престане да провежда идентъ на Върховния комитет. По тоя начинъ между организационни борби въ Мегленско бѣха изключени.

Селскитѣ организации, обаче, имаше да се борятъ отъ една страна срещу войската, отъ друга — срещу андартитѣ и грѣкоманскитѣ семейства, чиято задача бѣ само да доносчатъ предъ турската власть и шпиониратъ. Но българитѣ, обзети отъ стихийната борба, съ небивало самопожертване и упоритостъ заглушаваха подмолнитѣ дѣла на грѣкоманитѣ и понасяха изтезанията на башибузука и запитетата. Редъ сражения, възстанието на селата Тушимъ и Сборско, имената на воеводитѣ Вьндо Гошевъ, или стари Вьндо, както е по-известенъ, Иванчо Карасулски, Караташо, Вангелъ Тушимски, Аргиръ Манасиевъ и Кулиманъ и стотичитѣ убити по сражения, изъ засади, по нивитѣ въ време на работа или на срѣдъ селскитѣ сборища доказаха тая упоритостъ и затвърдиха борческия духъ на мегленци.

Ето и нѣкои по-важни прояви на тоя духъ и борба. Организациитѣ не бѣха още основани, когато бойната гордостъ на Мегленско, воеводата стари Вьндо, следъ като бѣ убитъ неговия братъ въ Лѣсково, напусна родното си село и заедно съ семейството си се преселва отъ Лѣсково въ Пазаръ (Енидже-Вардаръ). Но тукъ не се помирява. Съ чета отъ нѣколко души той идва въ Лѣсково и убива споменатия грѣкоманинъ Стоянъ Челепневъ, като съ това освобождава и селото отъ единъ опасенъ проводникъ на грѣцизма всрѣдъ българитѣ. Отъ 1893 г. стари Вьндо е вече нелегаленъ, като следъ нѣколко убийства на нѣкои турски дерибей, внуши страхъ у останалитѣ, чийто видения престанаха да измжчватъ мирното, работливо население.

Наистина следъ като Пазаръ стана срѣднице на революционенъ районъ, Вьндо действуваше главно въ тоя районъ. Но не забравяше и своята родна областъ.

Въ 1902 г. се присъединява къмъ четата на Ив. Карасулски и става главенъ воевода въ Гевгелийско. А въ 1903 г. се отдѣля отъ Ив. Карасулски и заедно съ Апостолъ Петковъ заставатъ всрѣдъ трѣстикитѣ на Пазарското езеро. Въ нѣколко сполучливи сражения спланиха турската власть и стегнаха добре организационитѣ сили въ района. Въ 1907 г. турцитѣ, които гледаха на пазарското езеро като на единъ боенъ лагеръ, подкрепени отъ андартитѣ съ силенъ артилерийнъ огънь следъ десетдневни сражения успѣватъ да при-

Вьндо Гошевъ — (Стари Вьндо).

нудят четитѣ да се оттеглятъ, оставяйки десетѣ души убити заедно съ десетника Белялото. Следъ тия сражения стари Вѣндо минава къмъ Паякъ, гдето се срещна съ Анастоль Петковъ. Както въ блатото, така и въ по-сетнешния си революционенъ животъ стари Вѣндо се придружаваше винаги отъ своя младѣ синъ Георги Вѣндевъ. Така го свари хуритѣтъ, който още въ първитѣ месеци не вдъхваше довѣрие у българитѣ. Схваналъ турскитѣ замисли стари Вѣндо наново се отдава на нелегаленъ животъ и възстановява четническитѣ движения въ Ешидже-Вардарско и Гевгелийско. Въ 1912 г. се явява въ подкрепа на съюзническитѣ гръцки войски. Но следъ гръцката измѣна, измамнически бива заловенъ и заедно съ сина откарани въ затворитѣ на Солунъ. Синътъ сполучва да избѣгва, а бащата, македонски герой, презъ 1918 г. бива отровенъ въ затвора. До крайнитѣ минути последниятъ върваше въ освобождението на Македония.

Когато стари Вѣндо бѣ присъединенъ къмъ четата на Ив. Карасулски, последниятъ бѣ се оттеглилъ въ България за една година. Презъ това време 1902 г. къмъ селата по Кожухъ бѣше миналъ полковникъ Янковъ, воевода, който провеждаше решенията на Върховния комитетъ въ София и подкани населението да въстане, увещавайки го, че и българска войска ще дойде. Така бѣ подготвено въстанието на селата Тушимъ и Сборско. Нѣколко деня преди въстанието семействата се бѣха оттеглили въ планината. На 21 октомври въ Тушимъ бѣха убити текселдарътъ (бирника) и придружаващитѣ го заптии. Съ това бѣ даденъ знакътъ за въстанието. Нѣколко четници между въстаницитѣ поддържаха духа, и очакваха войската, за да си дадатъ сражение. Презъ нощта по височинитѣ надъ селото свѣтнаха безбройни огньове, сякашъ всѣки храстъ бѣ въстаникъ. Сщото бѣ и къмъ Сборско.

Турската войска, обаче, схвана, че има работа съ една ограничена сила и не прибѣгна до стрелба. Следъ дълги преговори, близу една седмица, женитѣ и децата бѣха склонени да се прибератъ по домоветѣ. А мъжетѣ изловени отъ войската на Арамъ бимъ башии. Следъ дълги мъчения и разкарвания бѣха освободени.

Така безъ кръвъ свърши въстанието на Тушимъ и Сборско. Но отъ турската власт се схвана, че има да владствува надъ едно непокорно население, готово на голѣми революционни увлечения.

Следъ това въстание Ив. Карасулски редовно спождаше мегленскитѣ села и бѣ станалъ най-любимиятъ воевода. Нѣколкото сражения по Паякъ на в. Гаидачъ, „Бешъ-

Иванчо Карасулски.

известни борци от споменатите и неспоменати села. Развръзката на тая трагедия на мегленските българи бѣ въ 1912 година, когато дойдоха българските войски, но съзигѣ от радостта не бѣха още изгрити, когато тѣ, българите въ Мегленско наредѣ съ всички българи въ Македония бѣха подхвърлени на ново робство и нови страдания.

При опожаряването на Лѣсково и Тушимъ жителите като пилци бѣха прѣснати. Но цѣли дни и нощи трѣбваше да прекарватъ изъ планинските долове и да наблюдаватъ пушека и пламъците на собствените си къщи. Последствията отъ водените борби и дадените жертви сж: вѣрата въ свободата и възторгѣтъ у ония, които наследяватъ умиращите.

ЖЕ

бунаръ“ и др. бѣха го направил най-известенъ и между турцитѣ.

Презъ месецъ мартъ 1905 г., Иванчо, както го нарича-ше населението, тръгва отъ с. Тушинъ за Лѣсково. Още въ Тушимъ бѣше разправилъ, че снувалъ черно куче да го хапи. Сякашъ предвиждаше близката си смъртъ. Нѣкои влашки грѣкомани бѣха по диритѣ му и известили, че Иванчо ще отиде въ Лѣсково. На околу единъ часъ западно отъ тѣ, въ мѣстността „Джарловъ ридъ“, четата се бѣ сирѣла да денува. Сутринта Иванчо забелязва турскитѣ войски, които на пътъ за Лѣсково бѣха срещнали селския воденичаръ и го изнудваха да покаже комититѣ. Съ нѣколко пушечни гърмежи къмъ аскера Иванчо откри своето скривалище. За нѣколко часа околу позицитѣ на четата се струпаха войски. На кракъ бѣха и всички мохамедани отъ мегленията. Четата бѣ обстрелвана отъ всички страни. Върѣдъ пушечния гънъжъ отъ време на време проехтяваше по нѣкоя бомба и всѣваше безпорядкъ върѣдъ турската напачъ. А въ тия трагични часове не бѣха рѣдко и комични случки. Нѣкой си Ахмедъ отъ с. Продрумъ за първи пѣтъ дошелъ комити да гони се надигаше на прѣсти викайки: „Дека сж да ги видамъ!“ Единъ куршумъ, обаче, смъртносно се заби въ челото му.

— Видѣ ли ги, Амедъ аго? — питаше го нѣкой.

Надвечеръ войскитѣ настѣпиха. Само единъ четникъ можа да избѣга. Останалитѣ заедно съ воеводата бѣха избити. Тукъ падна убитъ и Гошко Тановъ отъ с. Лѣсково. Забележителни сж и сраженията по селата въ Воденския революционенъ районо. Саракиново, Кронцелово и Пожарско бѣха главнитѣ революционни огнища.

Въ голѣмия приносъ къмъ македонското освободително движение, който македонскитѣ българи отъ Мегленско, ладоха, може да ни убедятъ жертвитѣ било като четници, било като организационни хора, било най-после като отлични родолюбци дадени въ борбитѣ съ турци и гърци.

Въ с. Тушимъ убити и видни четници: Гьоше К. Косевъ, убитъ въ Конско; Колю Гогчевъ, ходилъ съ костурскитѣ чети, убитъ въ Бабянско; Атанасъ Дангалаковъ, четникъ съ Ив. Карасулски и Ив. Раданлията, убитъ при обсадата на Одринъ; Вангелъ Спретновъ, Делю Петревъ, десетаръ съ четата на Арг. Манасиевъ, Толе паша, Ристе Ивановъ. Убити като родолюбци и хора на организацията: Митре Чакърровъ, Петко Чакърровъ, Траю Петковъ, Ристе Темелковъ, Митре Стоевъ, Настасъ Мантовъ, Тано Приматаровъ, Ристе Пен-

ковъ, Траю Миндинъ. Убити отъ гърцитѣ: Колю Ковачевъ, Ристе Ив. Уюповъ, Стоянъ Сушивъ, Митра Ташопова.

Село Сборско, четници: Танче и Пенче Георгиеви, съ четата на Ив. Карасулски, Ристе Николовъ, Траю Митковъ, Пею Сирминъ, съ четата на Караташо, Ристе Вълчевъ, Ив. Ризовъ, съ Воденскитѣ чети, Митре Шпитовъ, воевода, Христо Грозевъ и Иванъ Чорбалджията, куриери и рѣководители. Убити: Грозю Вълчевъ, Костадинъ Водасовъ, Ристо Георгиевъ Биджовъ, Ристе Петревъ, Иванъ Мичевъ, Колю Петревъ, Танасъ Пеневъ, Грозю Трайковъ, малко дете мушпато на ножоветѣ.

Село Пожарско четници: Караташо, виденъ воевода, Стоянъ Грудинъ, Георги Бицовъ. Убити: Петъръ Мишковъ, Ив. Мишковъ, Петъръ Чаповъ, Доне Самандовъ.

Село Кронцелово четници: Кулиманъ, виденъ воевода.

Село Горно Родово, четници: Лазо Димитровъ, воевода.

Село Лѣсково, убити четници: Гошко Тановъ, убитъ заедно съ Ив. Карасулски, Митре Тановъ, Гонче Миндинъ, убити при преминаването на р. Вардаръ, Вьндю Гогчевъ (стари Вьндю) отровенъ въ затвора въ Солунъ, Миче Кубивълковъ, раненъ като четникъ съ Ив. Карасулски, умрѣ въ България. Убити патриоти отъ турцитѣ: Ив. Хр. Тошивъ, Петре Жудевъ. Убити отъ гърцитѣ: Митре Димитревъ, Токо Голевъ, убити въ единъ денъ, Митре Яневъ Куловъ, Иванъ Стойковъ пребитъ на срѣдъ селото, Траю Голевъ, изгоренъ въ собствената си къща, братя Думо и Митре Ичови, Митре К. Сиркаровъ, Миче Матинъ. Стойче Яну Голевъ, Ичко Митревъ, Шутлевъ, Гого Сайзовъ, Вьчо Чакърровъ.

Село Саракиново, четници: Христо Саракински, капитанъ, Георги Таповъ, раненъ, умрѣ въ България. Убити отъ турцитѣ: Ичо Паришевъ. Доне Пеневъ, Ристо Николовъ; убити отъ гърцитѣ: Никола Паришевъ, Иванъ Хр. Амбаровъ, заклани едновременно, Ристо Николовъ, Христо п. Ивановъ, убитъ като учителъ въ село Тресино.

Все въ борбата за свободата на македонцитѣ, въ полкрепа на българскитѣ организации ладоха свои жертви и влашкитѣ села.

Село Опшине: Гошко ла Пупка, куриеръ, убитъ съ камъни, Аврамъ Дзеговъ, Ито Ширковъ.

Село Ливада: Ташо Гизаровъ, членъ на В. М. Р. О., убитъ въ 1933 год. при Каймакъ-Чаланъ.

Разбира се, тукъ по пѣмане на точни сведения не се споменаватъ героитѣ отъ Цаконе и Бизово и стѣтитѣ не-